

TESAM Akademi Dergisi

Journal of TESAM Academy

ISSN 2148-2462 / E-ISSN 2458-9217

Yeni Devletin İnşası ve Sonrasında Türkiye'nin Bağımsızlık ve Demokrasi Sorunsalı

*Türkiye's Problematic of Independence and Democracy during and
after the Construction of the New State*

Öz

Yeni devletin inşası Mustafa Kemal'in 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basması ile başlamıştır. Çeşitli kongreler düzenlenmiş ve Türk bağımsızlık savaşı sonrası yeni devlet kurulmuştur. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüne kadar geçen sürede sayısız devrimler yapılmış ve demokratikleşme adımları atılmıştır. Bu dönemde cumhuriyet tarihimizin ilk muhalefet partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) kurulmuş ancak başarısız olunmuştur. Daha sonra kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) deneyimi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Mustafa Kemal, ülkenin her alanda kalkınmasına ve bağımsızlığına büyük önem vermiştir. Demokrasi ise tüm bunlar yerleştikten sonra hayata geçirilmeliydi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratikleşme adına yapılan politikalar neticesinde Türkiye, kuruluş felsefesinden ödünler vermiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yapılan ikili anlaşmalar sonrasında Türkiye, "Yeni Dünya Düzeni" içerisindeki yerini almıştır. Bu çalışma, 1919-1938 yılları ile 1938-1950 yılları arasında yaşanan gelişmeleri kapsamaktadır. Bu dönem içerisinde yaşanan siyasal politikalar, ekonomi politikaları, eğitim politikaları tarım-sanayi politikaları, dış politikada yaşanan bazı gelişmeler değerlendirilmiş ve bu iki dönem bağımsızlık ve demokratikleşme açısından karşılaştırılmıştır. Çalışmada amaçlanan, Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi felsefe ile kurulduğunu, Türkiye'nin bu felsefeden Atatürk'ün ölümü ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında neden ayrıldığını ortaya koyarak bu iki dönem bağımsızlık ve demokratikleşme açısından karşılaştırılmak istenilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Bağımsızlık, Demokrasi, Emperyalizm, Yeni Dünya Düzeni .

Selim ÇAKIR

Doktora Öğrencisi
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi
Bölümü.
selim_ckr32@outlook.com
ORCID : 0009-0003-9138-4838

Cilt / Issue: 11(2) 723-758
Geliş Tarihi: 23.10.2023
Kabul Tarihi: 05.07.2024

Atıf: Çakır, S. (2024). Yeni devletin inşası ve sonrasında Türkiye'nin bağımsızlık ve demokrasi sorunsalı. *Tesam Akademi Dergisi*, 11(2), 723-758. <http://dx.doi.org/10.30626/tesamakademi.1380276>.

Abstract

The construction of the new state began with Mustafa Kemal's landing in Samsun on May 19, 1919. Various congresses were organized and the new state was established after the Turkish War of Independence. Numerous revolutions were made and democratization steps were taken until the death of Mustafa Kemal Atatürk. During this period, the first opposition party in the history of the republic, the Progressive Republican Party (TCF) was established but failed. The Free Republican Party (SCF), which was established later, also failed. Mustafa Kemal attached great importance to the development and independence of the country in every field. Democracy, on the other hand, had to be implemented after all these had been established. After the Second World War, as a result of the policies made in the name of democratization, Türkiye compromised its founding philosophy. After bilateral agreements with the United States of America (USA), Türkiye took its place in the "New World Order". This study covers the developments between 1919-1938 and 1938-1950. Political policies, economic policies, education policies, agricultural-industrial policies, agricultural-industrial policies and some developments in foreign policy during this period are evaluated and these two periods are compared in terms of independence and democratization. The aim of the study is to compare these two periods in terms of independence and democratization by revealing the philosophy with which the Republic of Türkiye was founded and why Türkiye departed from this philosophy after Atatürk's death and especially after the Second World War.

Keywords: Republic, Independence, Democracy, Imperialism, New World Order.

Extended Abstract

The aim of this study is that the Republic of Türkiye was built as a result of great struggles. A new state was established and then innovations were made in many areas. With this study, it is aimed to reveal under which conditions a new state was established and for which reasons innovations were made. In addition, the aim of this study is to examine the period until Atatürk's death and the developments after Atatürk's death and to evaluate the developments in the fields of economy, politics-society, education, agriculture-industry and foreign policy between these two periods in terms of full independence, anti-imperialism and democracy. The single party period and the transition to multi-party life after the Second World War are compared in terms of national independence and democratization. Developments after the Second World War brought Türkiye closer to the West and Türkiye took its place in the "New World Order".

Türkiye policies changed in many areas from agriculture to industry, education to economy. Political developments in terms of democracy; the establishment of the DP and the July 12th Declaration, the identity

card of multi-party life, are the distinguishing features of this period. While steps were taken towards democratization, compromises were made in many areas. The years 1919-1938 and 1938-1950 are milestones for the democratization of the Republic of Türkiye, its transformation into a prosperous and independent state, and the problems to come, especially in terms of economy, politics, education, law, agriculture and industry. This study is important in terms of learning the conditions under which today's politics, democracy and the issue of independence have reached this point and the contribution it will make to this field. The methodology used in the study was based on books, scientific studies and electronic media searches. Many important books were used in the study. The books were obtained from the university library. Many scientific publications related to the period analyzed were reached. As a result of the literature review, it was seen that the studies on this period were kept within limited areas. In this study, the developments between 1919-1938 and 1938-1950 were evaluated and compared in terms of politics, economy, education and agriculture-industry. The study was conducted in the light of some basic questions. Some of these questions are as follows: Under what conditions was the Republic of Türkiye founded? What is its founding philosophy? In which areas were innovations made during the construction of the new state? On what grounds did the government of the period carry out the revolutions? Why did Türkiye move away from its founding philosophy in the post-World War II period? What is the reason for Türkiye inclusion in the "New World Order"? What is the importance of these two periods for our independence and democracy? The study covers the period between 1919-1938 and 1938-1950. The reason for including the years 1938-1950 in the study is that after Atatürk's death, concessions were made from the founding philosophy and policies changed. In particular, while steps were taken towards democratization, compromises were made on independence. The foundations of many of the problems we face today, especially in education, economy, agriculture, industry, politics and foreign policy, were laid in this period. Within the scope of the findings and inferences obtained in the study, the hypothesis of the study is as follows: Important innovations were made between 1919 and 1938. After Atatürk's death, Türkiye abandoned its founding philosophy. Especially the bilateral agreements with the US and the policies imposed by the US to include Türkiye in the New World Order are proof of this. The "Truman Doctrine", "Marshall Aid", "Thornborg Report", "Hilts Report", "Barker Mission Report" and Fulbright Agreement are among the examples that can be given. As a result of these impositions, Türkiye

education system, economy, politics, agricultural and industrial policy changed, and the country came under the guidance of the US under the name of democratization.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş temelleri Atatürk'ün 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basması ile başlamıştır. Bu dönemde emperyalizme karşı mücadele başlatılmıştır. İşgallere karşı kurulan direniş örgütleri kurulmuş ve milli egemenliğe dayalı bağımsız bir Türk devleti kurmak için çeşitli kongreler toplanmıştır. Emperyalist güçler Sevr Antlaşması'nı gerekçe göstererek Anadolu'yu işgal etmişlerdir. İşgallere karşı Türk Kurtuluş Mücadelesi verilmiş ve Anadolu düşman işgalinden temizlenmiştir. Verilen Türk Bağımsızlık Mücadelesi sonrasında yeni bir devlet inşa edilmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen uygulamalar, demokrasimizin ve modernleşmemizin temellerinin atıldığı, yakın geleceğe önemli gelişmeler bırakan bir dönemdir. Mustafa Kemal Atatürk, ekonomiden siyasete, eğitimden hukuka, tarımdan sanayiye kadar her alanda bağımsız bir devlet kurmak için mücadele vermiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra Türkiye Batı'ya yaklaşmış ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra eğitimden ekonomiye, tarımdan sanayiye kadar pek çok alanda Atatürk politikaları terk edilmiştir. Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Mustafa Kemal'in Anadolu'ya çıkışı ve yeni devletin inşası sürecinde yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde tek parti yönetimi ve dönemin özelliklerinden bahsedilmiştir. Daha sonra tarihsel süreç içerisinde TCF'nin kuruluşu, Şeyh Sait ayaklanması ve ardından yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir. İkinci muhalefet partisi olan SCF'nin kurulması ve bu süreç içerisinde Menemende yaşanan olay ve devletçilik tartışmaları anlatılmıştır. Bu dönemde yapılan devrimler ana hatlarıyla anlatılmıştır. Mustafa Kemal Atatürk'ün tam bağımsızlığa olan inancı doğrultusunda eğitim alanında, ekonomi alanında, hukuk alanında, siyasette ve toplumsal alanda hayata geçirmek istediği yeniliklerden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde parti-devlet bütünleşmesinden de bahsedilmiştir. İkinci Bölümde ise Atatürk'ün ölümünden sonra İnönü'nün Cumhurbaşkanı seçilmesi ve ardından yaşanan gelişmelerden bahsedilmiştir. Bu dönemde özellikle İkinci Dünya savaşı sonrasında Batı ile yakınlaşma çok daha ileri bir seviyeye gelmiştir. ABD ile bazı ikili anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye'nin eğitim, sanayi, tarım ve ekonomi politikaları Atatürk'ün ölümünden sonra değişmiştir. Bu bölüm içerisinde ABD'nin Türkiye'ye sunduğu "Thornborg Raporu", "Hilts Raporu" ve "Barker Misyonu Raporu" gibi raporlardan bahsedilmiştir. Bu raporlar doğrultusunda Türkiye'nin politikalarının nasıl değiştiğinden bahsedilmiştir. Yine bu bölümde ABD tarafından uygulanan "Marshall Yardımı"ndan bahsedilmiş, "Fulbright Anlaşması" ile eğitim politikasının nasıl değiştiği ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde Köy Enstitüleri'nin kuruluşundan

ve daha sonrasında yaşanan süreçten bahsedilmiştir. Yine bu bölümde Demokrat Parti (DP)'nin kuruluşu ve sonrasında yaşanan gelişmelerden bahsedilmiş; gerek siyasal alanı ve gerek toplumsal alanı yakından ilgilendiren "12 Temmuz Beyannamesi" ana hatlarıyla anlatılmıştır. Sonuç kısmında ise çalışmada elde edilen bulgular değerlendirilmiştir.

Çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti büyük mücadeleler neticesinde inşa edilmiştir. Yeni devletin inşası ile birlikte bu dönemde birçok alanda yenilikler yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin hangi felsefe ile kurulduğunu, Türkiye'nin bu felsefeden Atatürk'ün ölümü ve özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında neden ayrıldığını ortaya koyarak bu iki dönem bağımsızlık ve demokratikleşme açısından karşılaştırılmak istenilmiştir.

Çalışma 1919-1938, 1938-1950 yılları arasında kapsamaktadır. Bu iki dönem içerisinde gerek siyasal, gerek ekonomik, gerek eğitim, gerek tarım-sanayi ve gerek dış politika alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu çalışma bu iki dönem içerisinde yaşanan bu gelişmeler bağımsızlık ve demokratikleşme açısından karşılaştırılmıştır.

Çalışmanın önemi, Türk bağımsızlık mücadelesi sonrasında yeni bir vatan, yeni bir devlet kurulmuştur. Aralıksız yapılan devrimlerle yeni bir toplumsal yapı inşa edilmiştir. Atatürk'ün ölümüne kadar olan süreçte demokrasi tarihimiz açısından özellikle TCF'nin kurulması ve SCF'nin kurulması önemli gelişmelerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler Türkiye'yi Batı'ya yaklaştırmış ve Türkiye "Yeni Dünya Düzeni" içerisindeki yerini almıştır. Türkiye'ni tarımdan sanayiye ve eğitimden ekonomiye kadar birçok alandaki politikaları değiştirmiştir. Dönemin demokrasisi açısından yaşanan siyasal gelişmeler; DP'nin kurulması ve çok partili hayatın kimlik kartı niteliğinde olan 12 Temmuz Beyannamesi bu dönemin ayırt edici özellikleridir. Demokratikleşme yolunda adımlar atılırken birçok alanda tavizler de verilmiştir. 1919-1938, 1938-1950 yılları ekonomi, siyaset, eğitim, hukuk ve tarım-sanayi gibi alanlar açısından gelecek dönemlere yönelik özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratikleşmesi, müreffeh ve bağımsız bir devlet olması konusunda ve gündeme gelecek sorunlar açısından kilometre taşı niteliğindedir. Günümüz siyasetinin, demokrasimizin ve bağımsızlık meselesinin hangi şartlardan geçerek bu noktaya geldiğinin öğrenilmesi ve bu alana yapacağı katkı bakımından çalışma önem taşımaktadır.

Çalışma yapılırken şu sorular sorulmuştur: Türkiye Cumhuriyeti hangi şartlar altında kurulmuştur? Kuruluş felsefesi nedir? Yeni devletin inşası sürecinde hangi alanda yenilikler yapılmış, yenilikler yapılırken

bağımsızlık dikkate alınmış mıdır? Dönemin iktidarı hangi gerekçelerle devrimleri gerçekleştirmiştir? Atatürk'ün ölümünden sonra neler değişmiş ve hangi alanda değişiklik yapılmıştır? Türkiye'nin "Yeni Dünya Düzeni" içerisinde yer almasının sebebi nedir? İkinci Dünya Savaşı sonrası süreçte kuruluş felsefesinden neden uzaklaşmıştır? Bu iki dönemin bağımsızlığımız ve demokrasimiz açısından önemi nedir?

Konu sınırlandırılması, çalışma 1919-1938 yılları ile 1938-1950 yılları arasında kapsamaktadır. 1919-1938 yılları arasında yeni devletin kuruluş süreci ve bu süreçte yaşananlar anlatılmıştır. Özellikle 1919-1938 yılları bağımsızlık, demokratikleşme, müreffeh bir hayat ve muasır medeniyetlerin üzerine çıkmamız açısından önemli yıllardır. 1938-1950 yıllarını da çalışmaya dahil etmemizin nedeni Atatürk'ün ölümü sonrasında kuruluş felsefesinden verilen tavizler ve değişen politikalar olmasıdır. Özellikle demokratikleşme konusunda adımlar atılırken bağımsızlık konusunda ödünler verilmiştir. Özellikle bugün eğitimden ekonomiye, tarımdan sanayiye, siyasetten dış politikaya kadar yaşadığımız pek çok sorunun temelleri bu dönemde atılmıştır. Dolayısıyla bu iki dönem karşılaştırılmış ve konu sınırlandırılmıştır. Çalışmanın sınırlılıkları ise iki dönem içerisindeki siyaset, eğitim, ekonomi, tarım-sanayi ve dış politika alanlarında olmuştur. Bu alanlar kapsamında bağımsızlık ve demokratikleşme irdelenmiştir.

Çalışmanın hipotezi, 1919-1938 yılları arasında önemli yenilikler yapılmıştır. Yeni devlet inşa edilirken eski tamamen tasfiye edilmiştir. Tüm bunlar yapılırken ulusal bağımsızlık korunmuş ve hiçbir şekilde ödün verilmemiştir. Atatürk'ün ölümü sonrasında uygulama değişmiştir. Demokrasi adına yapılan uygulamalar bağımsızlığımıza zarar vermiştir. Özellikle ABD ile yapılan ikili anlaşmalar ve ABD'nin, Türkiye'nin "Yeni Dünya Düzeni"ne dahil olması için dayattığı politikalar bu zararı kanıtlar niteliktedir. "Truman Doktrini", "Marshall Yardımları", "Thornborg Raporu", "Hilts Raporu", "Barker Misyonu Raporu" ve Fulbright Anlaşması bunlara verilebilecek örnekler arasındadır. Yapılan bu dayatmalar neticesinde Türkiye'nin eğitim sistemi, ekonomisi, siyaseti, tarım ve sanayi politikası değişmiş, demokratikleşme adı altında ABD'nin yönlendirmelerini kendi çıkarı doğrultusunda öncelikle dikkate alır hale gelmiştir. Dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye kuruluş felsefesini terk ederek Batı'ya yaklaşmış ve "Yeni Dünya Düzeni" içerisindeki yerini almıştır.

Araştırma yöntemi ise, kitaplardan, bilimsel çalışmalardan yararlanılmış ve elektronik ortam taraması yapılmak suretiyle araştırma gerçekleştirilmiştir.

Çalışmada birçok önemli kitaptan yararlanılmıştır. İncelenen dönem ile ilgili birçok bilimsel yayına ulaşılmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda bu dönemle ilgili yapılan çalışmaların sınırlı alanlar içerisinde tutulduğu görülmüştür. İhsan Ömer Atagenç ve Nuri Gökhan Toprak'ın *"Türk Amerikan İlişkilerinde 12 Temmuz 1947 Antlaşması ve Türk Siyasal Hayatına Etkileri"* adlı çalışması, İsmail Cem Ay'ın *"Marshall Yardımları: Türkiye'nin Dışa Bağımlılık Sürecine Etkileri"* adlı çalışması buna örnek olarak verilebilir. Gülnihal Bozkurt'un *"Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası"* adlı çalışması, Yine Necdet Aysal ve Lütfi Arslan'ın *"Siyasal ve Kültürel Diplomasi Sarmalında Türk Amerikan İlişkilerinin Gelişimi: Fulbright Programı Anlaşması"* adlı çalışması bunlara örnek olarak verilebilir. Bu çalışmalar daha dar bir alanı kapsamaktadır. Ancak çalışmanın içeriğinde bu alanlara da yer verildiğinden bu çalışmalardan önemli bulgular elde edilmiştir. Bu çalışmada 1919-1938 ile 1938-1950 yılları arasında yaşanan gelişmeler siyasal açıdan, ekonomik açıdan, eğitim ve tarım-sanayi açısından değerlendirilerek karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma bağımsızlık ve demokratikleşme açısından ele alınmıştır. Yine çalışmada Metin Aydoğan'ın *"Küreselleşme ve Siyasi Partiler"* adlı eserinden, Mehmet Emin Değer'in *"Emperyalizmin Tuzaklarındaki Ülke Oltadaki Balık Türkiye"* adlı eserinden, Sina Akşin'in *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980* adlı eserinden faydalanılmıştır. Bunlarla birlikte diğer tüm önemli eserlerden önemli bulgular elde edilerek alana katkı sağlamak istenilmiştir.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya Çıkışı ve Sonrasında Yaşanan Gelişmeler

Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılması sonucunda 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmıştır. Daha sonra 60 parça gemiden oluşan müttefik donanması aralarında yapılan gizli antlaşma neticesinde İstanbul'a asker çıkartmışlardır. 15 Mayıs 1919'da Yunan birlikleri İzmir'i işgal etmişlerdir. Bu olaydan birkaç gün sonra Mustafa Kemal 19 Mayıs 1919'da Dokuzuncu Ordu Müfettişi olarak Samsun'a ayak basmıştır. Bu, Türk tarihinde yeni bir devrin açılmasının işaretidir (Karpaz, 2010, s. 119-120). Mustafa Kemal'e verilen görev Samsun'daki olayları yerinde görmek ve incelemek üzere gerekli tedbirleri almaktır. Ancak Mustafa Kemal Samsun'a ayak bastığı ilk günden beri çok daha farklı düşünüyordu. Ona göre artık Osmanlı Devleti çökmüştü. Az sayıda Türk'ün barındığı ata yurdu kalmıştı. Onu da paylaşmak istiyorlardı. Bu durum karşısında yapılması gereken tek bir şey vardı: Milli egemenliğe dayalı tam bağımsız bir Türk devleti kurmak (Burgaç, 2013, s. 14).

Mustafa Kemal bu amaç doğrultusunda kongreler düzenlemiştir. 23 Temmuz'dan 7 Ağustos 1919'a kadar Erzurum'da, diğeri ise 4-11 Eylül 1919'da Sivas'ta toplanan "Kongre" Kurtuluş Savaşı'nın esaslarını belirlemiştir. Bu esaslar "Misak-ı Milli" adına vatanın bölünemeyeceğini ve yabancı işgalini reddediyordu. Yabancı mandası reddedilmiştir. İstanbul hükümetinden Meclis-i Mebusan'ın toplantıya çağrılması istenmiştir. Ancak padişah bunun yerine İngiltere ile yaptığı gizli antlaşma neticesinde İngiliz mandasını kabul etmiştir (Karpas, 2010, s. 122).

Sivas Kongresi'nde Heyet-i Temsiliye kurulmuş ve böylece İstanbul hükümetinden bağımsız yeni bir yönetim gücü ortaya çıkmıştır. Heyet-i Temsiliye'nin verdiği en büyük mücadelelerden birisi Meclis-i Mebusan'ın açılması yönünde olmuştur. Yapılan baskılar sonucunda Damat Ferit hükümeti istifa etmiştir (Burgaç, 2013, s. 15-16). Mebusan Meclisi'nin bütün üyeleri Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin tam denetimi altında olmuştur. Mebusan Meclisi'ndeki milliyetçi çoğunluk "Felah-ı Vatan" grubu olarak örgütlenmiştir. Bu grubun hazırladığı Misak-ı Milli denilen beyanname 28 Ocak 1920'de mecliste kabul edilmiştir. Birinci madde de Osmanlı'da İslam çoğunluğunun oluşturduğu topraklar ayrılmaz bir bütün olduğu ancak Arap çoğunluğuyla meskûn ve yabancı işgali altında bulunan topraklarda halk oylamasının yapılması gerektiği belirtilmiştir. İkinci madde de Kars, Ardahan ve Batum'un kaderini halk oylamasının tayin edebileceğini belirtmiştir. Üçüncü madde ise Batı Trakya'nın kaderi için de aynısının olması gerektiğini belirtmiştir. Dördüncü madde ise İstanbul'un ve Marmara Denizi'nin güvenliğinden bahsederek boğazların ticari ulaşımına açılması için ilgili devletlerle müzakere yapılabileceği ifade edilmiştir. Beşinci madde ise azınlık haklarının hem İtilaf devletleri hem de Avrupa devletleri arasında yapılan antlaşmalara uygun olarak sağlanacaktır. Altıncı yani son madde ise siyasi, adli ve mali bağımsızlığa vurgu yapmıştır (Zürcher, 2000, s. 202).

16 Mart 1920'de İstanbul İngilizler tarafından işgal edildi. Mustafa Kemal, olağanüstü yetkilere sahip bir meclisin oluşturulması için illere seçimlerin yapılması emrini vermiştir. Böylece yeni seçimlerle seçilen milletvekilleri ve İstanbul Mebusan Meclisi'nden kaçmayı başaranlarla birlikte TBMM 23 Nisan 1920'de açıldı. TBMM ilk oturumunu yapmış ve Mustafa Kemal'i başkanlığa seçmiştir. Bu meclis yeni Türk devletinin temellerini atmıştır (Özbudun, 2011, s. 61). İstanbul hükümeti 10 Ağustos 1920'de müttefiklerle "Sevr Antlaşmasını" imzalamıştır. Bu antlaşmaya göre sadece Kuzey Anadolu ve İstanbul çevresi Türkiye sınırları içinde kalacaktı. Mustafa Kemal meclise, meclisin niteliğini ve görevlerini açıklayan bir "milli siyaset" programı sunmuştur. 20 Ocak 1921'de

anayasa kabul edilmiştir. Anayasaya göre egemenlik kayıtsız şartsız milletin olacak ve bütün yetkiler Türk devletinin idarecisi olan Büyük Millet Meclisi'nde toplanacaktır. Aynı zamanda anayasa Büyük Millet Meclisi'ne şeriatı uygulama ve yürütme yetkisini de tanımıştır. Böylece meclis halifenin yerini almış oluyordu (Karpaz, 2010, s. 124-126).

Mustafa Kemal 26 Ağustos 1922'de Yunan ordusuna karşı taarruz emri vermiştir. Yunan ordusu böyle bir saldırıyı beklemiyordu. Bu saldırı ile birlikte her tarafta bozguna uğramışlardır. 30 Ağustos'ta savaş kazanılmış ve 9 Eylül günü Türk süvarileri İzmir'e girmiştir (Zürcher, 2000, s. 227). Bu savaş Türk tarihinin ve yeni Türk devletinin bir dönüm noktası olmuştur. Mustafa Kemal bu savaş için şöyle demiştir: *"Hiç şüphe etmemelidir ki yeni Türk devletinin, genç Türk Cumhuriyeti'nin temeli bu savaşla atılmıştır."* Bu savaşla birlikte milli mücadelenin ilk kısmı yani silahla olan kısmı tamamlanmış, şimdi ise toplumsal devrimler ve dönüşümler kısmına geçiş başlayacaktır (Coşkun, 30 Ağustos 2022).

11 Ekim 1922'de Mudanya ateşkes antlaşması imzalandı. Bu görüşmelerde Türkiye, Yunanistan ve İtilaf devletleri arasında kalıcı barış görüşmeleri için İsviçre'nin Lozan kentinde konferans düzenlenmesi kararlaştırılmıştır. Konferansa TBMM hükümeti ile birlikte İstanbul hükümetinin de çağrılması saltanatın kaldırılmasını gündeme getirmiştir. Mecliste yaşanan uzun tartışmaların ardından 1 Kasım 1922'de saltanat kaldırılmıştır. Türkiye, İsmet Paşa başkanlığındaki bir heyetle Lozan Konferansı'na katılmıştır. Konferans 20 Kasım 1922'de açılmıştır (Gürboğa, 2013, s. 20-21).

Lozan'daki Türk temsilcileri Misak-ı Milli doğrultusunda tam bağımsızlıktan ödün vermek istememişlerdir. Lozan'ın ilk döneminde anlaşma sağlanamamıştır. Bu dönem 24 Temmuz 1923'te anlaşma sağlanarak bitmiştir (Güneş, 2013, s. 44-45). Yapılan antlaşma ile birlikte Yunanistan ve diğer devletlerle olan sorunlar çözülmüştür. Yunanistan ile nüfus mübadelesi olacaktır. Müttefik devletlerle Türkiye arasında boğazların silahsızlandırılması konusunda anlaşma sağlanmıştır. Kapitülasyonlar kaldırılmıştır. Yabancı birlikler Türk topraklarından altı hafta içerisinde gidecek ve Türkiye ile Irak sınırı İngiltere ile daha sonra yapılacak olan müzakerelerle karara bağlanacaktır (Karpaz, 2010, s. 127).

Savaş sonrasında ülkede yokluk ve yoksulluk hâkimdi. Bunun nedeni ise ekonomideki dışa bağımlılıktı. Lozan görüşmeleri devam ediyor, İngiltere ve Fransa kapitülasyonların kaldırılmasına ayak diretiyordu. Mustafa Kemal, İsmet Paşa'dan Lozan'dan ayrılmasını ve yurda dönmesini istedi. Lozan görüşmeleri kesintiye uğramıştı. Ancak Mustafa Kemal ekonomik bağımsızlıkta kararlıydı. Bu nedenle 17 Şubat 1923'te İzmir

İktisat Kongresi'ni topladı. Çiftçi, sanayici, tüccar ve işçi gruplarınca toplam 288 maddeden oluşan kararlar bu kongrede alınmıştır (Meydan, 18 Ekim 2021). Bu kongrede alınan kararlardan bazıları şunlardır: Aşar kaldırılacak, ziraat bankası geliştirilip köylüye daha yararlı hale getirilecek, gümrük himayesi ve gümrük istiklali kayıtsız ve şartsız olacak, gümrüklerde Türk sanayicilerine gerekli himaye sağlanacaktır. Sanayi bankaları kurulacak, sanayilerde eleman yetiştirilmek için okullar açılacak ve teşvik-i sanayi kanunu tadil edilecektir (Berberoğlu, 1976).

Mustafa Kemal, yeni devletin yönetim şeklini çok daha önceden; ülkenin işgale uğradığı yani Osmanlı Devleti'nin çöktüğü ve sadece bir avuç Türk'ün ata yurdunda barındığı sıralarda belirtmiştir. Bununla ilgili Nutuk'ta şunları söylemiştir: *"Efendiler bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulusun egemenliğine dayanan, kayıtsız şartsız, tam bağımsız yeni bir Türk devleti kurmak!"* (Atatürk, 2009, s. 38). Türk devrimi başlangıcından itibaren çoğulcu bir yapı göstermiştir. Mustafa Kemal, Amasya Genelgesinde ulus egemenliğini vurgulamış, Erzurum'da ise Mazhar Müfit Bey'e zaferden sonra Cumhuriyet'in benimseneceğini belirtmiştir. Mustafa Kemal 28 Ekim 1923'te Çankaya'daki evine bazı milletvekili ve bakanları davet etmiştir. Mustafa Kemal yemek sırasında konuklara şu cümleyi kurmuştur: *"Yarın Cumhuriyeti İlan Edeceğiz."* TBMM'de 158 üyenin olumlu oyu ile cumhuriyet ilanı kararı 29 Ekim 1923 saat 20.30'da verilmiştir (Halıcı, 2013, s. 89-90).

Cumhuriyete geçilmesinin nedenlerinden birincisi egemenlik adı ne olursa olsun bir hanedana ve bir soya ait değildi. İkincisi ise tarihsel sürece baktığımızda insanlar egemenliklerini bilerek ve isteyerek bir hanedana veya bir soya vermemişlerdir. Bununla ilgili Mustafa Kemal'de egemenliğin zorla ve kuvvetle alınacağını belirtmiştir. Üçüncüsü ise Kurtuluş Savaşı sırasında insanlar savaşa katılmak için padişahı icazet almamışlardır. Millet, hakkını ve hukukunu korumak için Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kurmuştur. Halk kendi özgür iradesiyle kendi kararını vermiştir. Dolayısıyla bu gerçeği gören Mustafa Kemal 4 yıl içinde "ulusal egemenlik" ışığında cumhuriyetin zeminini oluşturmuştur (Meydan, 26 Ekim 2020).

3 Mart 1924'te halifelik kaldırılmıştır. Böylece yeniliklerin önündeki en büyük engel de ortadan kaldırılmıştır. Aynı gün Şeriye ve Evkaf Vekaleti kaldırılmış ve yerine Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı kurulmuştur. Bütün eğitim kurumları eğitim bakanlığına bağlanarak tek bir sistem içerisinde birleştirilmiştir (Karpaz, 2010, s. 130).

1925'ten Mustafa Kemal Atatürk'ün Ölümüne Kadar Olan Dönemde Yaşanan Bazı Gelişmeler

Bu dönemde Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) İttihat ve Terakki gibi otoriter bir yönetim tarzını benimsemiştir. Otoriter kimliğiyle birlikte sağladığı meşruluğun temel sebepleri ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinden gelen saygınlığı ve parti kadrosunda yer alanların ülkenin kurtuluşunda rol almış olmalarıdır (Korkmaz, 2014). Tek parti sisteminin kurulma sürecindeki en önemli gelişmelerden birisi Cumhuriyet dönemin ikinci partisi olan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kurulmasıdır. Bu partinin kurulmasının ardından 4 Mart 1925 yılında çıkartılan Takrir-i Sükun Kanunu ile bu dönem sona ermiştir (Kahraman, 2010, s. 39).

Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve Ardından Yaşanan Olaylar

17 Kasım 1924 tarihinde TPCF, Kazım Karabekir'in başkanlığında kurulmuştur. Rauf Orbay ve Adnan Adıvar partinin ikinci başkanları olmuşlardır. Ali Fuat Paşa ise genel sekreterlik görevine getirilmiştir. Partiye, CHF'den ayrılan 29 milletvekili katılmıştır. 58 maddelik parti programında demokrasiye, liberalizme ve genel özgürlük kavramlarına özel önem verildiği görülmektedir. 64 madden oluşan tüzükte ise iç işleyişinde oldukça demokratik bir yapı gösteren bir parti resmi çizilmiştir (Demirel, 2013, s. 33-34).

Mustafa Kemal başlarda TCF'ye karşı ihtiyatlı bir siyaset izlemiştir. Bu sıralarda Mustafa Kemal çok partili siyasal sisteme karşı kuşkuludur. Ancak bölünmenin ortaya çıkmasıyla birlikte uzlaşmacı bir tavır sergilemiştir. Fethi Bey'i İsmet Paşa'nın yerine getirirken de bu uzlaşmacı ruhtan esinlendiğini söyleyebiliriz. İsmet Paşa'nın görevden alınmasıyla birlikte kişisel düşmanlıklardan çıkabilecek olan tartışmalar başlamadan bitmiştir (Zürcher, 1992, s. 81).

TCF'nin dayandığı temel fikir, parti programında kendisini açık bir şekilde göstermiştir. Gerek siyasal, gerek toplumsal ve gerek ekonomik alanda liberalizmi savunan bir anlayışa sahiptir. Parti, benimsediği liberalizmi devlet-yurttaş ilişkisi açıklamış, Halk Fırkasını özgürlükçü bulmamıştır. Liberal bir muhalefet partisi olarak ortaya çıkmıştır (Akın, 2012, s. 288-289). Bunun yanında hükümetin laik tutumunun karşısında dini koruma düşüncesi etrafında birleşmiştir. Kimsenin dini inancından dolayı kınanamayacağını belirtmiştir. Parti sürekli olarak irtica ile suçlanmıştır. Güçler ayrılığında yana olan, merkezîyetçilik yerine adem-i merkezîyetçiliği savunmuştur (Kahraman, 2010, s. 53-54).

13 Şubat 1925'de Bingöl'ün Genç İlçesi'nde Şeyh Sait isyanı başlamıştır. İsyana kısa sürede genişlemiş ve bölgede etkili olmuştur. İsyancılar Genç'i ele geçirdikten sonra Muş, Elazığ ve Palu'yu da ele geçirmişlerdir. 7 Mart'ta Diyarbakır'ı kuşatmışlar ancak şehri ele geçirmede başarılı olamamışlardır. İsyan Mayıs ayı sonunda bastırılabilmiştir. Şeyh Sait isyanının temel amacı hilafeti yeniden canlandırmak ve bağımsız bir Kürt devleti kurmaktır (Koç, 2013, s. 82).

CHF içerisinde bazı gruplar Fethi Bey'in ılımlı politikasına karşı çıkmışlardır. Bunun sonucunda Fethi Bey CHF meclis gurubunda güvensizlik oyu almıştır. Ardından 2 Mart günü görevinden istifa etmiştir. Yeni hükümeti İsmet Paşa kurmuştur. İsmet Paşa, ayaklanmanın bastırılması için sert önlemler alınması gerektiğini belirtmiştir. Yeni hükümet 3 Martta ilan edilmiş ve 4 Martta da meclisten güvenoyu almıştır. Aynı gün hükümet TBMM'ye Takrir-i Sükûn Kanunu sunmuş ve yasa aynı gün kabul edilmiştir (Koçak, 2005, s. 141-142).

Takrir-i Sükûn Kanunu'nun kabul edilmesine TCF'ye mensup milletvekilleri karşı çıkmışlardır. İstiklal mahkemeleri doğal hakim ilkesine aykırı olarak kurulmuşlardır. Dolayısıyla çıkartılan kanuna göre vereceği kararların temyizi de mümkün olmayacaktır. Yine aynı şekilde cumhurbaşkanı memlekette huzuru sağlamak için gördüğü her türlü kuruluşu kapatabilecek ve faaliyetine son verebilecektir. TCF milletvekilleri bunları bildikleri için bu kanuna şiddetle karşı çıkmışlardır (Günel, 2009, s. 77-78).

Takrir-i Sükûn Yasası kabul edildikten sonra iki İstiklâl Mahkemesinin teşkiline ilişkin hükümet tezkeresi okunmuştur. Bu kapsamda mahkemelerin biri doğudaki harekât sahasında görev yapacaktır. Aynı zamanda vereceği idam kararları meclis onayından geçmeyecektir. İkinci Mahkemenin kurulacağı yer Ankara olmuştur. Son Telgraf, Aydınlık, Sebilürreşat, Orak-Çekiç, Tevhid-i Efkâr gibi gazete ve dergilerin kapatıldığını görürüz. Yaşanan bu gelişmeler muhalefet partisinin kapatılacağı yönünde sinyaller vermiştir (Çavdar, 2008, s. 310-312).

Şark İstiklâl Mahkemesi tarafından TCF'nin ayaklanmada rol oynadığı ileri sürülmüştür. Bu kapsamda TCF'nin mahkemenin görev alanına giren bölgelerindeki şubeleri kapatılmıştır. Mahkemede ayaklanma ile ilgili olarak bazı TCF üyeleri de yargılanmışlar ve mahkûm olmuşlardır. Şeyh Sait ve arkadaşları ayaklanmanın bastırılmasından sonra yargılanmışlar (toplam 29 kişi) ve 28 Haziran'da idama mahkûm edilmişlerdir. Bu gelişmelerin ardından TPCF 3 Haziran'da kapatılmıştır (Koçak, 2005, s. 142).

TCF'nin en ünlü programı olan partinin kapatılmasının gerekçesi olarak kullanılan 6. Madde şöyledir: “*Fırka efkâr ve itikâdât-ı diniyeye hürmetkârdır*”. Hükümet, parti şubelerini kapattığı sırada bu maddenin bizzat kendisinin de dinin siyasal amaçlı kullanımı olup olmadığı yönünde ve bu doğrultuda vatana ihanet suçu oluşturup oluşturmadığı konusuna girmemiştir. TCF bu maddeyi siyasal amaçlara alet ettiği için kapatılmıştır (Zürcher, 1992, s. 131).

Mustafa Kemal Paşa 15 Haziranda İzmir'e gelecekti. Paşaya suikast yapılacağı haberi alındı. Ancak Mustafa Kemal İzmir'e gelişini beklenmedik bir biçimde bir gün erteledi (Demirel, 2013, s. 36). İhbarın alınmasından sonra Ankara İstiklal Mahkemesi de soruşturma açmış ve mahkeme İzmir'e gelmiştir. Mahkeme birçok tutuklama yapmıştır. Kâzım Karabekir, bizzat İsmet İnönü'nün talimatı üzerine bırakılmıştır. Ancak mahkeme kendisine dışarıdan müdahale edildiğini ileri sürmüş ve İsmet Paşa'nın tutuklanmasına karar vermiştir. İsmet İnönü de olaya dahil olunca cumhurbaşkanı araya girmiş ve mahkeme kararından vazgeçmiştir. Son kertede Türkiye Cumhuriyeti, Takrir-i Sükûn Kanunu ile girdiği süreci İzmir suikastı davası ile tamamlamıştır (Koçak, 2005, s. 143-145).

1927'de CHF'nin 2. büyük kongresi gerçekleşmiştir. Kongrede “*Fırkanın cumhuriyetçi, halkçı ve milliyetçi*” bir siyasi parti olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla benimsenen bu ilkeler, resmi parti ideolojisinin ortaya çıkmasında başlangıç olarak önemli sayılabilecek ilkelere (Öz, 1996, s. 77-78).

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın Kuruluşu ve Ardından Yaşanan Bazı Gelişmeler

SCF 1930 yılında Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarıyla kurulmuştur. Kurulma nedenlerinden birisi dış faktördür. Fethi Bey ile Mustafa Kemal Paşa arasında geçen bir konuşmalardan birinde, Mustafa Kemal Paşa'nın “*Bugünkü manzaramız aşağı yukarı bir diktatör manzarasıdır. Vakıa bir meclis vardır. Fakat dahilde ve hariçte bize diktatör nazarıyla bakıyorlar*” demesi bu durumu açık bir şekilde kanıtlamıştır. Partinin kurulmasının diğer nedeni ise, ülkede çağdaşlaşmaya yönelik önemli adımlar atılmış fakat yoksulluk önemli bir sorun teşkil etmekteydi. Halk ciddi anlamda yoklukla boğuşurken buna 1929 Dünya Ekonomik Krizi de eklenmiştir. Devrimler yapılırken otoriter bir tutumla yapılmış, bu durum halkta hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Dolayısıyla bu duruma çare olarak muhalefet partisi düşünülmüştür (Aslan, 2013b, s. 60-62).

Partiye dönük ilginin bilhassa Ege/Batı bölgesinde oluşu tesadüf değildir.

Çünkü ekonomik çöküntüden en çok İzmir ve Aydın gibi kentler etkilenmiştir. Özellikle Ege'de büyük bir katılım ve mobilizasyon elde etmiştir. Özellikle İzmir'e 3-4 Eylül 1930 günü düzenlenen gezi büyük olaylarla sonuçlanmıştır. Zor şartlar altında halka hitap edilmiştir. Ancak polis tarafından açılan ateş sonucunda bir çocuk ölmüş ve birçok insan yaralanmıştır. Bu yaşanan hadise bürokrasi ile yeni kurulan parti arasındaki ilişkiyi görmemiz açısından önemlidir. Bürokrasinin bu yeni partiyi engellemesi tepkisel bir durumdur (Kahraman, 2010, s. 81-82).

Mustafa Kemal'in SCF'ye karşı tavrı değişmiştir. Bu tavır değişikliğinin sebebi ise SCF'nin Ekim ayında yapılan belediye seçimlerine katılması ve başarılı sonuçlar almasıdır. Artık Mustafa Kemal Paşa SCF'ye olan desteğini çekmiştir. Fethi Bey, 17 Kasım'da Dahiliye Vekaleti'ne bir yazmış ve partinin feshedildiğini açıklamıştır. Parti üç buçuk ay hayatta kalabilmiştir (Koçak, 2005, s. 149).

SCF'nin kapatılmasından bir ay kadar sonra, 23 Aralık 1930 günü Menemen'de olaylar çıkmıştır. Manisa'da Giritli Mehmet adında bir kişi kendisinin kıyamet gününde ortaya çıkacak olan Mehdi olduğunu iddia etmiştir. Bu kişi Nakşibendi tarikatına bağlıdır. Giritli Mehmet çevresine bazı kafadarlar alarak Menemen'e gelir. Belediye Meydanı'nda bir camiden aldıkları yeşil bayrağın altında toplanırlar ve zikretmeye başlayarak halkıda yanlarına çağırırlar (Aslan, 2013, s. 66-67).

Cumhuriyet rejimine ve onun getirmiş olduğu devrimlere dini yaşam tarzını benimseyenler tepki göstermişlerdir. Özellikle karşı çıktıkları devrimler halifeliğin kaldırılması, tekke zaviye ve türbelerin kapatılması, medreselerin kapatılması gibi devrimlerdir. Aynı şekilde öğretimin birleştirilmesi ve Medeni Kanunu'nun kabul edilmesi de tepki gösterilen devrimler arasındadır. Manisa'nın Menemen İlçesi'nde Derviş Mehmet ve müritleri ayaklanmışlardır. Olaya müdahale eden sadece Mahalle Bekçileri Hasan ve Şevki olmuştur. İsyancılarla bekçiler çatışmışlardır. Menemende yaşanan bu olayı laik hukuk düzenine ve cumhuriyete karşı gerici bir ayaklanma olarak değerlendirmek mümkündür (Aykaç, 2009).

Mustafa Kemal Paşa, olayla ilgili Mareşal Fevzi (Çakmak) Paşa'ya mektup göndermiştir. Mektupta, Menemen'deki halktan bazılarının yaşanan bu hadiseyi alkışladıklarını bu durumunun cumhuriyetçi ve vatanseverler için utanılacak bir hadise olduğunu belirtmiştir. Derhal en katı önlemlerin alınmasını da istemiştir. Bunun üzerine bölgede sıkıyönetim ilan edilmiş ve 35 kişi de idam edilmiştir (Aslan, 2013, s. 67).

10-18 Mayıs 1931'de üçüncü kongresini gerçekleştirmiştir. 1927 yılında

yapılan kongrede cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık ve laiklik ilkeleri benimsenmişti. Bu kongrede ise 1927'de benimsenen ilkelere ek olarak devletçilik ve inkılapçılık ilkeleri benimsenmiştir. Otoriter eğilimleri ile tanınan Recep (Peker) Bey kongreden hemen önce CHP Genel Sekreterliğine getirilmiştir. Bu doğrultuda Türk Ocakları 10 Nisan 1931 tarihinde kapatılmıştır. Türk Kadınlar Birliği ve Mason Derneği bu amaç doğrultusunda kapanmıştır. Türk Ocakları'nın yerine bu kez partiye bağlı olarak Halkevleri kurulmuştur (Koçak, 2005, s. 151-152).

9 Mayıs 1935'de CHF'nin dördüncü büyük kurultayı yapılmış ve burada önemli kararlar alınmıştır. Kurultay'da benimsenen yeni tüzükte hükümetin parti bağrından doğduğu ve bu iki örgütün birbirini tamamladığı ifade edilmiştir. Yine tüzüğe göre parti örgütü ile yönetim arasındaki ilişkinin yürütülmesini merkezde parti genel sekreteri ile bakanlar ya da bunların adına yetkili olanlar yapacaktır. Bunlar, illerde partinin il başkanları ile valilerdir (Demirel, 2013, s. 43).

Bu kurultayda CHF ismi Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)'ne dönüştürülmüştür. Parti programının özüne baktığımızda devletçilik ve plancılık ilkelerinin yattığını görürüz. Partinin Genel Sekreteri Recep Peker program hakkında şunları söylemiştir: *"Biz hükümetçe de, partice de devletçiyiz. Buna karşı olanlar liberallik de serbest olsun diyorlar. Liberal sistem, ulusun başarı yollarını kapamak demektir. Devletçilik bir parti vasfı olarak kalmamalı, devletin vasıfları arasında yerini almalıdır"* (Bila, 2008, s. 61).

CHP Genel Başkan Vekili olan İsmet İnönü tarafından bir genelge yayınlanmıştır. Bu genelge ile parti ile devlet-hükümetin birleştirildiği açıklanmıştır. Bu durumda Dahiliye Vekili olan kişi aynı zamanda CHP Genel Sekreteri olmuştur. İllerde ise Valiler CHP İl Başkanları konumuna gelmiştir. Bu alanda atılan son adım ise CHP'nin Altı Ok'unun 13 Şubat 1937 tarihinde anayasaya girmesiyle olmuştur. Yapılan bu değişiklikle birlikte artık parti ilkeleri devletin temel ilkesi haline gelmiştir (Koçak, 2005, s. 156-157).

Atatürk'ün Dış Politika Anlayışı ve Bu Dönemde Yaşanan Bazı Dış Gelişmeler

Mustafa Kemal Atatürk'ün gerek iç politikada gerek dış politikada gerçekçilikten, bağımsızlıktan, çağdaşlaşmadan, barışçılıktan ve dengeli ilişkililerden yana tavrı almıştır. Hayali hedefler peşinde koşmamak Atatürk'ün en önemli özelliklerinden birisidir. Atatürk'ün dış politikasının temel ilkelerinden olan barışçılığı, "yurtta sulh cihanda sulh" olarak ifade etmiştir Atatürk, dış politikada milli bağımsızlıktan

taviz vermemiştir. Misak-ı Milli'de ifade edildiği gibi temel hedef, her alanda tam bağımsızlığın korunmasına yöneliktir (Bıyıklı, 2008).

Türkiye bu dönemde Lozan'da kabul edilen Boğazlar ile ilgili olan konununun değiştirilmesi için yoğun mücadele vermiştir. Bu kapsamda 20 Temmuz 1936 tarihinde imzalanan "Montrö Boğazlar Sözleşmesi" büyük diplomatik bir başarıdır. Bu antlaşma ile Türkiye Boğazlarda tam egemenliğini kabul ettirmiştir. Hatay meselesi ise 1937 yılında çözüme kavuşmaya başlamıştır. 1939 yılında da Hatay anavatanına katılmıştır (Bozkurt, 2003).

Atatürk Misak-ı Milli çizgisini sabırla sürdürmüştür. Savaştan yana tavır alınların olduğu böyle bir dönemde Hatay ve Boğazlar konusunda gerçekçi bir tutum izlemiş ve ülkesinin haklı isteklerini uluslararası alanda dile getirmiştir. Verilen mücadele sonunda dile getirilen istekleri Türkiye lehine sonuçlandırmıştır (Haytoğlu, 2013). Atatürk'ün dış politikadaki ilkelerini şu şekilde tanımlar: Başka devletlerin iç işlerine karışılmayacaktır. Kendi iç işlerimize de bir başka devleti ya da devletlerin karışmasına müsaade edilmeyecektir. Dışardan yardım istememiz sonucunda iç işlerimize müdahale olacaktır. Dolayısıyla yardıma muhtaç bir duruma düşmemek de bu ilkeler içerisinde yer almaktadır. Bütçe açıklarına meydan vermemektir. Çünkü bütçe açıkları dış borçlanmayı zorunlu hale getirecektir. Dış politika da gerçekçi olmalıdır. Çıkar gruplarını yurttan uzak tutmak gerekmektedir. Daima barışçı olmak gerekmektedir. Bir başkası ise onun dış politikadaki görüşleri dogmatik değildir. Son olarak ise Atatürk dış politika için ülkenin hem askeri, hem ticari, hem de ekonomik bakımdan güçlü olması gerektiğini belirtmiştir (Irmak, 1987).

Yeni Devletin İnşası ile Birlikte Atatürk'ün Ölümüne Kadar Olan Sürede Yapılan Bazı Devrimler

Saltanatın kaldırılması, cumhuriyetin ilan edilmesi, halifeliğin kaldırılması ve 1924 Anayasasının ilan edilmesi siyasal alanda yapılan devrimlerdir. Yine bu dönem içerisinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası gibi muhalefet partilerinin kurulması, demokrasiye geçiş sürecinde yapılan siyasal devrimlerdir. Bunlar daha önce ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Çalışma, siyaset, ekonomi, eğitim, tarım-sanayi ve dış politikada yaşanan bazı gelişmeler ile sınırlandırıldığı için hukuk alanında yapılan düzenlemelere yer verilmemiştir.

Bu dönemde eğitim alanında önemli yenilikler yapılmıştır. Örneğin Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte eğitimde ikilik ortadan kaldırılmış, eğitimde birlik sağlanmıştır. Demokratik, milli ve laik eğitimin ilk temeli

atılmıştır. Bu kanun ile birlikte medreseler de kaldırılmıştır. Çünkü medreseler dini eğitim kurumlarıdır (Altaş, 2012, s. 66).

Eğitim alanında yenileşmeyi hızlı bir şekilde sağlamak, çağdaş bir devlet olabilmenin gereklerinden biridir. Bu kapsamda eğitimde çağdaşlaşmış ülkelerin seviyelerine ulaşmak esastır. Mustafa Kemal, yapılan yeniliklerin başarılı olabilmesi için eğitim alanında yapılacak devrimlerin başarısına bağlı olduğuna inanmıştır. Dolayısıyla Mustafa Kemal'in milli eğitime büyük önem vermesi kaçınılmaz bir sonuçtur. Cumhuriyetten itibaren milli eğitim alanındaki amaçlar Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında ele alındığında milliyetçi, halkçı, laik, inkılapçı, cumhuriyetçi vatandaşlar yetiştirmek olduğu görülür (Alpargu, Özçelik ve Yavuz, 2001, s. 224-225).

Eğitim alanındaki ikilik ortadan kaldırılmış ve daha sonra bu alanda ikinci devrim olan dil devrimi gerçekleştirilmiştir. Mustafa Kemal, okuma yazmayı kolaylaştırılmasını, eğitim ve öğretimi modern bir seviyeye çıkartılmasını istemiştir. Bunun yolunun ise yeni bir alfabe olduğunu biliyordu. Bunun için harf değişikliğine gitmenin zorunlu olduğunu inanıyordu. Bu sebeplere ek olarak eski harflerde okuyup yazan insanların sayısı oldukça sınırlıydı. Bunların yanında harf inkılabını zorunlu hale getiren en önemli sebeplerden birisi de Türkiye'nin eski kültür yapısından çıkması ve yeni bir kültüre yani çağdaş uygarlık seviyesine yükselmesini sağlamaktır. Yeni Türk harfleri 1 Kasım 1928 tarihinde TBMM'de oy birliği ile kabul edilmiştir (Altaş, 2012, s. 68-70).

Mustafa Kemal Türk dilini yabancı dillerin egemenliği altından kurtarmak için dil alanında da devrim yapmıştır. Arapça, Farsça ve pek az Türkçe kelimeden oluşan Osmanlıca, yazı diliyle de sınırlı kalmıştır. Osmanlı içerisindeki Türk uyruklarının pek azı okuma yazma biliyorlardı. Dili öğrenemedikleri için de kültür gelişmemiştir. Buradan hareketle 12 Temmuz 1932 tarihinde Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulmuştur (Yerli ve Çeçen, 2014, s. 618).

Önemli yeniliklerden birisi de ekonomi alanında olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonominin yeniden inşa edilmiştir. Bunun ana sürükleyici sektörü tarım olmuştur. Savaştan bittikten sonra Anadolu'nun erkek nüfusu yeniden toprağa dönmüştür. Böylece savaş öncesindeki üretim hacmine ulaşılmıştır. Tarımda ortaya çıkan emeğin üretime dönmesi ile birlikte küçük sanayi alanında da bu durum olumlu yönde gelişmiştir. Savaş öncesi kapasiteye ancak 1927 yılında ulaşılabildiği kabul edilmektedir (Karatepe, 2011, s. 63).

Ekonomimizin temeli olan tarımdır. Dolayısıyla bunu düzenlemek için

her şeyden önce köylünün durumunu iyileştirmek gerekir. Bunun için atılan ilk adım yüzyıllardan beri köylüden alınan aşarın kaldırılması ile olmuştur. Aşar bilindiği üzere ürün üzerinden alınan bir vergi idi. Köylünün her yıl ürün üretir ve ürettiği ürününün yüzde onu, bazen de on ikisi vergi olarak toplanırdı. Ürün kötü bile olsa bu vergi alınırdı. Aşarın mültezimler aracılığı ile toplanması hem modern vergi anlayışına uymuyor, hem de pek çok yolsuzluklara neden oluyordu. Tabii bunun sonucunda köylü eziliyordu. Cumhuriyet hükümeti cesur bir karar almış ve 17 Şubat 1925'te sadece mültezim usulünü değil, aşarı da kökünden kaldırmıştır. Devlet yoksul olmasına rağmen böyle bir karar almış ve köylü deyim yerindeyse nefes almıştır (Mumcu, 1986, s. 162).

Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren özellikle İsmet Paşa ve Mustafa Kemal demiryollarının yapılmasında ısrarcı olmuşlardır. Demiryollarının yapılması iki önemli esasa göre planlanmıştı. Bunlardan ilki, yeni demiryolları yapmaktır. İkincisi ise yabancı şirketlerin elinde bulunan demiryollarını satın alıp devletleştirmektir. Böylece 1924-1928 yılları arasında bir yandan demir yolları yapılmış, diğer yandan da yabancıların elindeki demiryolları devletleştirilmiştir. Ülkede hem ulaşımı kolaylaştırmak, hem de ticareti arttırmak amacıyla karayollarının geliştirilmesine ve deniz yollarının ticaret amacıyla kullanılmasına büyük önem verilmiştir. Bu doğrultuda 19 Nisan 1926 tarihinde "Kabotaj Kanunu" çıkarılmıştır (Altaş, 2012, s. 127-128)

Sanayileşme alanında önemli bir yenilik ise özel sermayeyi sanayileşme alanına çekebilmek için 28 Mayıs 1926'da "Teşvik-i Sanayi Kanunu" çıkarılmıştır. Böylece sanayi kuruluşlarıyla uğraşacak kişilere kredi olanakları sağlanacak ve vergi kolaylıkları gibi yardımlar yapılacaktır. Bu kanunla birlikte şeker fabrikası ve ufak çapta da olsa dokuma sanayisi kurulmuştur. Zor şartlar altında Türk devrimi kendine özgü bir sistem yaratarak 1933 yılında "İlk Beş Yıllık Plan'ı" hazırlamıştır. Bu plan Türk tarihinde ilk kez modern sanayileşmenin başladığını gösteren önemli bir simgedir. Gemlik'te ipek fabrikası, İzmit'te büyük bir kâğıt işletmesi örnek gösterilebilir. Ayrıca büyük bir dokuma sanayisi kurulmuştur. Malatya, Kayseri, Bursa, Merinos gibi fabrikalar gerçek manada büyük kurumlardır. Karabük'te ağır sanayinin kurulması Türkiye'de bir ilke imza atıldığıнын en açık örneğidir (Mumcu, 1986, s. 163-164).

Her alanda yeniliğe ve kalkınmaya önem Mustafa Kemal, toplumsal alanda da önemli değişikliklere imza atmıştır. Bu doğrultuda 1925 yılında Kastamonu ve Inebolu seyahatlerinde kıyafet devrimini ile ilgili bazı konuşmalar yapmıştır. Bu konuşmalardan bazıları şu şekildedir:

“Biz her bakımdan uygar insan olmalıyız, çok acılar gördük, bunun sebebi dünyanın durumunu anlayamamışızdır. Düşüncemiz, zihniyetimiz tepeden tırnağa kadar uygar olacaktır. Bütün Türk ve İslam dünyasında bakın, zihniyetlerini, düşüncelerini uygarlığın emrettiği değişme ve gelişmeye ayak uydurmadıklarından ne büyük felaket ve acı içindedirler.” Buradaki devrimin amacı Türk toplumunu tamamen çağdaş, uygar bir toplum yapmaktır. Kıyafet konusunda yapılan yeniliğin anlamı budur (Göze, 2006, s. 320-321).

Osmanlı’dan kalma toplumsal yapılar olan tekkeler, zaviyeler ve türbelerin içerisinde çeşitli kollara ayrılmış tarikatlar da bulunmaktaydı. Tarikatların kaldırıldığı tarihte sadece İstanbul’da 16 tarikat ve 438 tekke bulunmaktaydı (Aksu vd., 2015, s. 206). Ümmet toplumuna uygun olan bu tarikatlar ulus toplum yapısına uygun değillerdi. Çünkü ulus devletlerde bireyin irade sahibi olması zorunluluktur. Ulus toplum yapısına uyum sağlamayan tarikatlar ise her türlü gelişime karşı durmuşlardır. Bu gerekçelere bağlı olarak 30 Kasım 1925’te tekke, zaviye ve tarikatların kapatılması için yasa çıkarılmıştır. Tekkeler gibi türbelerinde kapatılması zorunluluktur. Çünkü İslam dinine göre mezar ziyareti bir dua ve anma ile sınırlıdır. Ancak zamanla mezarlıklar tapınma, adak adama, dilenme ve mum yakma yerlerine dönüşmüştür. Dini duyguların sömürüldüğü türbeler, çıkarılan yasayla kapatılmış ancak tarihsel bir geçerliliği olan, türbeler kapatılmamıştır. Örneğin Bursa’daki Orhan Bey Türbesi bunlardan birisidir (Aksu vd., 2015, s. 206-207).

Mustafa Kemal Atatürk’ün Ölümü Sonrasında İsmet İnönü Döneminde Yaşanan İç ve Dış Gelişmeler (1938-1950)

İnönü’nün Cumhurbaşkanı Seçilmesi ve İkinci Dünya Savaşı

10 Kasım 1938’de Atatürk hayata veda etmiş, Çankaya’ya kimin geleceği konusu gündeme gelmiştir. Ordu içinde ve bürokraside güce olan İsmet İnönü 11 Kasım 1938’de mecliste oy kullanan 348 milletvekilinin tamamının oyunu alarak Türkiye Cumhuriyeti’nin 2. Cumhurbaşkanı olmuştur (Demirel, 2013, s. 44). Bu dönemde laikleşme devam etti. Dil devrimi şiddetli bir şekilde kendisini yineledi. 1939 Halk Partisi Kurultayı’nda devlet-parti ilişkileri yeniden düzenlenmiştir. Devlet memurları partinin kilit noktalarından uzaklaştırılmıştır. 1939 yılında Hatay Meclisi Türkiye ile birleşme kararı vermiş ve Hatay Türkiye topraklarına katılmıştır (Karpaz, 2010, s. 161).

CHP, 26 Kasım 1938 tarihinde ilk olağanüstü kurultayını toplamıştır. Burada İnönü’ye “*milli şef*” ve “*değişmez genel başkan*” sıfatı verilmiştir. Değişmez genel başkanlık sıfatı daha önce Atatürk’e verilmişti. Ama

manevi değeri olan bir saygıyı temsil ediyordu. Şimdi ise Atatürk'te olmayan bir unvan "milli şef" sıfatı İnönü'ye verildi. Bu yeni uygulama ile CHP halkçılık felsefesinden yani Atatürk'ün yaşamı boyunca ısrarla sürdürdüğü bu anlayıştan uzaklaşacağını sinyalini vermiştir. Artık CHP, Türk devrim ilkelerinden geri dönüşe doğru bir yola giriyordu (Aydoğan, 2006, s. 318-319).

Bu dönemin en önemli sorunlarından birisi de İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması olmuştur. Savaşla birlikte devlet tüm ekonomiye müdahale etmiştir. Ocak 1940'te Milli Koruma Kanunu çıkarılmıştır. Böylece devlet tüm ürünlere el koyabilecek ve hatta zorunlu çalışma yükümlülüğü getirebilecektir. Bir taraftan karaborsa, bir taraftan devlet müdahalesi ile bu durumu istismar edenler büyük kâr elde etmişlerdir. Devlet bunun önüne geçmek için Varlık Vergisi Kanunu'nu çıkartmıştır (Zürcher, 2000, s. 289-290). Devletin uygulamaya koyduğu bir diğer vergi ise Toprak Mahsulleri Vergisi'dir. Bu vergi köylüden alınmıştır. Bu vergi köylüyü olumsuz yönde etkilemiştir. Köylüden alınan tahılların depolandığı yerler arasında camiler de vardır. Çünkü silo vb. depoların yeterli düzeyde olmayışı bu uygulamayı zorunlu hale getirmiştir (Uyar, 2013, s. 98).

Savaş sonrasında Türkiye'de devletçilik konusu tartışmaya açılmıştır. Bu tartışmanın yürütüldüğü yer 1948 tarihinde Türkiye İktisat Kongresi olmuştur. 1930'ların Türkiye'sinde egemen olan iktisadi devletçik, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra etkisini yavaş yavaş kaybetmeye başlamıştır. Burada, Türkiye İktisat Kongre'sinin rolü büyüktür (Koraltürk, 2013, s. 212-213). Türkiye'nin iktisadi politikasını değiştirmesinde dış faktörlerde etkili olmuştur. ABD, Türkiye'yi iktisadi konularda yeterli serbestliği göstermediği için eleştirmiş ve bu konuda dönemin hükümetine manevi baskı yapmıştır. Bunu gösteren en önemli belge ise "Thornborg Raporu"dur. Raporda, eğer Türkiye ABD'nin milli politikası olan kişi ve millet hürriyetlerini gerçekleştirmek istiyorsa kendine düşen görevi yapması gerektiği belirtilmiştir. Eğer Türkiye hürriyetten yana tavır almazsa Amerikan yardımlarının hem Türklere hem de Amerikan politikasına fayda sağlamayacağı ifade edilmiştir (Karpaz, 2010, s. 377-378). Bir başka rapor ise "Hilts Heyeti Raporu"dur. Bu raporda Türkiye'nin karayolları ulaşımına önem vermesi gerektiği, sanayileşme politikasından vazgeçmesi gerektiği ve ithalata önem vermesi gerektiğinden bahsetmiştir. Buradan hareketle raporda Türkiye'nin ABD'ye bağımlı bir ekonomi haline gelmesi istenmektedir. Bir diğer rapor olan "Barker Misyonu Raporu"nda ise Türkiye'nin tarım politikasına yönelmesi gerektiği belirtilmiştir (Koraltürk, 2013, s. 211-212).

ABD ile İmzalanan Bazı İkili Anlaşmalar

1 Nisan 1939 tarihinde Amerika ile “*imtiyaz anlaşması*” imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Türkiye, Amerika’ya ithalat ve ihracat mallarının yanında diğer tüm konularda kayırlı olacak ülke statüsü vermiştir. Bununla birlikte Türkiye, 12 Mayıs 1939’da İngiltere ve 23 Haziran 1939’da Fransa ile iki ayrı bildirim imza atmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu imza esnasında İngiltere Büyükelçisine “*Türkiye, bütün nüfuzunu Batı devletlerinin hizmetine vermiştir*” demiştir. Atatürk çok ağır hasta olduğunda bile Türkiye’nin tarafsız kalması gerektiğini herhangi bir ittifaka girmemesi gerektiğini ısrarla belirtmiştir. Atatürk’ün yaşamı boyunca mücadele ederek vermediği ulusal ödümler Atatürk’ün ölümünden çok kısa bir süre sonra Batılı büyük devletlere kolayca verilmiştir (Aydoğan, 2006, s. 322-323).

Müttefik devletler Türkiye’yi İkinci Dünya Savaşı’na sokmak için ciddi şekilde çaba göstermişlerdir. Bu çabanın en şiddetlisi Churchill ve Roosevelt’in Kahire’deki yaptıkları konferansta olmuştur. Müttefikler artık tam anlamıyla galip taraftaydılar. Türkiye tarafsızlık politikasını sürdürmeyi devam ederse, savaş sonrasında dışlanacağını sinyali verilmiştir (Zürcher, 2000, s. 297). İnönü, Türkiye’yi savaşın dışında tutabilmek için Batılı devletler karşısında denge politikası izlemiştir. Türkiye, savaş bitikten sonra Almanya’ya savaş ilan etmiştir. Bunun nedeni ise “*Yeni Dünya Düzeni*”nde söz sahibi olabilmektir (Demirel, 2013, s. 44).

ABD Başkanı Harry Truman 12 Mart 1947’de ABD Kongresi’nde bir konuşma yapmıştır. SSCB’nin komünizm anlayışının ve yayılmacı politikasının yıkılacağını belirtmiştir. Bu anlayışın çevrelenerek durdurulması gerektiğini ifade etmiştir. Truman, Doğu Avrupa’nın kaybedildiğini, Türkiye ve Yunanistan’ın kaybedilememesi gerektiğini belirtmiştir. Kongreden Türkiye ve Yunanistan’a askeri yardımların başlamasını istemiştir (Ay, 2021). Truman’a göre Ortadoğu’nun istikrarı ve Amerikan çıkarları için Türkiye ve Yunanistan’a yardım yapılması bir zorunluluktur. Truman burada Amerika’nın niyetini açıkça ifade etmiştir. Amerikan yardımının temel amacı budur; “*Amerikan çıkarlarını korumak.*” Bu durum ABD açısından bakıldığında doğru bir politikadır. Burada yanlış olan şey ise Türkiye’nin dönemin yöneticilerinin ulusal çıkarlarımızı bir başka ulusun çıkarlarına, asıl önemlisi de emperyalist sistemin çıkarlarına göre belirlemesi olmuştur (Değer, 20014, s. 68-69). 22 Mayıs 1947’de Truman yardımları başlamıştır. Bu modern askeri teçhizatlar Türk Ordusu’na önemli katkı sağlamıştır. Ancak bu

malzemelerin bakım ve onarımı masraflı olduğu için Türkiye'nin hem ekonomik, hem de siyasi anlamda dışa bağımlılığı artmıştır (Ay, 2021).

Türkiye, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kurulmakta olan ve ABD'nin başında bulunduğu "Yeni Dünya Düzeni"ne adeta teslim olmuş bir şekilde katılmıştır. Uluslararası anlaşmaların tamamına tereddütsüz bir şekilde imza atmıştır. Eğitimden ekonomiye, askeri alandan kültüre ve sosyal güvenlikden hukuka kadar birçok alanda ödünler verilmiştir. 1939 imtiyazları, üçlü ittifak ve Birleşmiş Milletler için verilen ödünlere yanında bu dönemde ABD ile birçok anlaşma imzalanmıştır (Aydoğan, 2006, s. 326). ABD 11 Mart 1941 tarihinde Amerikan savunması açısından hayati öneme sahip olan ülkelere yardım yapmak için "ödünç verme kiralama kanunu"nu kabul etmiştir. Bu kapsamda İngiltere'ye 27 Mart 1941'de 7 milyar dolarlık bir yardım yapılmıştır. Bu yardımlardan Türkiye'nin de yararlanması için İngiltere girişimlerinde bulunmuş ve 7 Kasım 1941'de Türkiye bu yardımlardan yararlanmış (Güler, 2004).

27 Şubat 1946'da Kahire'de Türkiye ile ABD arasında Kredi Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Türk toprakları dışındaki teçhizat ve malzeme fazlası ABD tarafından alınacaktır. Bu kapsamda ABD, Türkiye Cumhuriyeti'ne 10 milyon dolarlık kredi açacaktır (TBMM Tutanaklar, 17 Aralık 1946).

Türkiye'nin 1946 yılında yaptığı devalüasyonun amacı liberalleşme politikaları kapsamında dünya ekonomilerinin içinde bulunma isteğidir. Bu uygulama ile birlikte dış yardım arayışına başlamıştır. Bu arayışlar neticesinde Türkiye 1947 yılında Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütleri'ne üye olmuştur. Devalüasyon yapılmasının nedenlerinden biri IMF'e girildiği zaman devalüasyon yetkisinin sınırlanacak olmasıydı (Erdinç, 2007). Bu dönemde yapılan anlaşmalar Türkiye'nin eğitimine ve ekonomisine olumsuz etkileri olmuştur. Eğitimin birlik ilkesi bozulmuştur. Kısa süre içerisinde milli niteliğini kaybetmiştir. İngilizce kaynaklı Batıcı bir eğitim veya Arapça kaynaklı dinci bir eğitime evrilmiştir. Ekonomide alınan kararlar ve ilişkilerin tamamı dışarıda belirlenir bir duruma gelmiştir (Aydoğan, 2006, s. 327).

ABD ile Türkiye arasında 12 Temmuz 1947'de bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşma Türkiye'ye yapılacak yardımlara yönelik olup Ankara'da imzalanmış ve sekiz maddeden oluşmaktadır. Dönemin Başbakanı Recep Peker, bu anlaşmanın dünyanın içinde bulunduğu siyasi istikrarsızlık karşısında TBMM'ye Türkiye'nin arazi bütünlüğüne ve egemenlik haklarını korumasına yardım edileceğine dair garanti verileceği için

imzalandığını belirtmiştir (Atagenç ve Toprak, 2019). Bu anlaşmada iki ülkeden birinin, diğer ülkenin geleceğini belirleyen, ikna yoluyla kabul ettirilmiş çok önemli sonuçları meydana getirecek olan bir anlaşmadır. İmzalanan anlaşmanın ismi “Türkiye’ye Yapılacak Yardım Hakkında Anlaşma”dır. Anlaşmanın tek başına ismi bile dayatma niteliğindedir. Uluslararası anlaşmalarda kaç yan varsa onların adları yazılır. “(...) ve (...) arasında (...) konusunda yapılan anlaşma” şeklinde yazılarak kayıtlara geçmektedir. Örnek verecek olursak, “Türkiye ile Amerika Arasında Ortak Güvenlik Anlaşması” şeklinde ifade edilir (Değer, 2004, s. 330-331).

Bu anlaşmaya göre yardım alan hükümet olarak, Kongre Yasası’nın 3/d maddesine baktığımızda “Birleşik Devletler Cumhurbaşkanı tarafından talep edileceği üzere işbu kanun uyarınca herhangi bir mal, bir senet veya malumatın güvenliği için gerekli hükümleri” kabul ediyoruz. Buradan anlaşılıyor ki anlaşma gereğince Türkiye’ye ABD’nin istediği bir konuda yasal düzenleme yap denildiğinde Türkiye hükümeti ve meclis başkanı bu isteği yerine getirmekle yükümlü oluyor. Kongre Yasası’nın 5. maddesine baktığımızda “Cumhurbaşkanı zaman zaman işbu kanun hükümlerinin yürütülmesi için gerekli ve uygun olabilecek kurallar koyabilir ve işbu kanun uyarınca kendisine verilen kudret yetkileri, kendisinin tayin edeceği bir daire, ajans, bağımsız kuruluş veya memurlar vasıtasıyla kullanabilir.” Bu maddeden de açıkça anlaşılıyor ki ABD Başkanı yapılan anlaşma gereğince düzenleyeceği bir yasa ile iç işlerimize karışabilecektir (Değer, 2004, s. 331-332).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra birçok Avrupa ülkesinde ekonomik ve sosyal sıkıntılar yaşanmıştır. Avrupa hastalıklarla ve açlıkla mücadele ediyordu. Amerika, başta Almanya, Fransa ve İngiltere olmak üzere birçok Avrupa ülkesini ekonomik ve siyasi işbirliği içerisine almak istemiştir. Marshall Planı böyle bir siyasi ve ekonomik bir ortamda ortaya çıkmıştır. Bu plan ABD Dışişleri Bakanı Marshall tarafında ortaya atılmıştır. Amaç Avrupa’da komünizmin yayılmasını önlemek, Avrupa’yı eski günlerine döndürmek ve Sovyet saldırganlığını ortadan kaldırmaktır (Ay, 2021). Türkiye 1948-1949 döneminde Marshall yardımları kapsamında doğrudan 59 milyar dolar yardım almıştır. 1949-1950 döneminde ise 30 milyon dolarlık yardıma itiraz edilmiş ve bu yardım 59 milyon dolara çıkartılmıştır (Güler, 2004). Türkiye’ye gelen yardımların %60’ı Amerika’dan gelen “uzmanların görüşleri doğrultusunda tarım alanında kullanılmıştır. Bununla birlikte Türkiye hiçbir şekilde zorlayıcı bir neden yokken kendi öz kaynaklarını da yine Amerikalı uzmanların istediği şekilde kullanmıştır. 1949 yılında bütçede yatırımlar için ayrılan 523 milyon liranın 225 milyon lirası karayolları yatırımlarına harcanmıştır. 125 milyon lira liman ve rıhtım inşaatına, 28 milyon lira ise imalata

ayrılmıştır. Bu yardımların kapsamında Türkiye'nin ulaşım politikası değişmiştir. Demiryolu ulaşımı ihmal edilmiş, karayolu ulaşımına yoğun ilgi gösterilmiştir (Ay, 2021).

Türkiye ile ABD arasında yapılan anlaşmalardan birisi de "Fulbright Anlaşması"dır. Bu anlaşma 27 Aralık 1949'da Ankara'da imzalanmıştır. Anlaşmanın amacı ise Türk ve Amerikalı üniversite mezunlarını, sanatçıları, akademisyenleri ve kamu görevlilerinin eğitim ve seyahat masraflarını burslarla desteklemektir. Aynı zamanda Türk öğrenciler ABD'de eğitim almak isterlerse bu öğrencilere ABD eğitim danışmanlığı sunacaktır. Anlaşmanın 5. Maddesine baktığımızda Amerika'ya Türk eğitim sisteminin geleceği hakkında geniş imtiyazlar verdiğini söyleyebiliriz (Aysal ve Arslan, 2021). Bu maddede komisyonun sekiz üyeden oluşacağı; bu üyelerden dördünün Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olacağı, diğer dördünün de ABD vatandaşı olacağı belirtilmiştir. Türkiye'de bulunan diplomatik heyetin başı ise "Misyon Şefi" olarak anılacaktır. Bu şef komisyonun fahri başkanı olacaktır. Eğer oylar eşit durumda olursa Komisyon şefi devreye girerek katı rey verecek ve komisyon başkanını belirleyecektir. Komisyon şefi en az ikisi ABD vatandaşı ve Türkiye'de hariciye teşkilatın muvazzaf olarak çalışan memurlarından olmak üzere komisyonda bulunan Birleşik Devletler vatandaşlarını tayin ve tebdil etme hakkına sahip olacaktır (TBMM Tutanaklar, 18 Mart 1950).

Bu anlaşma ile Türk eğitim sistemi uzun vadede Amerika'nın kontrolüne verilmiştir. Bazı gizli oluşumlar Türk eğitim sistemi içerisine girmiştir. Eğitim politikasında köklü değişiklikler yapılmıştır. Örneğin Köy Enstitüleri'nin nitelikleri değiştirilmiştir. Türk hükümetinin denetimi dışarıda bırakılmış ve bütün kararları ABD hükümeti denetlemiştir (Aysal ve Arslan, 2021). Banu Avar bu ve benzeri anlaşmaları "sızma" olarak değerlendirmiş; Türkiye'ye yapılan ekonomik yardımlar ve eğitim/kültür anlaşmaları ile ülkede bulunan aydın adaylarının beyninin iğdiş edildiğini belirtmiştir (Avar, 02 Ağustos 2010). ABD'nin uyguladığı bu yöntemi bir benzetme ile açıklayacak olursak Tıp dilindeki "infiltrasyon" kavramı örnek gösterilebilir. Burada bir mikrobu veya kanser hücrelerinin vücudun en hayati bölgesine girmesi ve tüm vücuda yayılmasıdır. Mikrobu bu şekilde vücudun her yerine yayılması ile hastanın iyileşmesi çok güç bir duruma gelmektedir (Değer, 2004, s. 48).

Demokrat Parti'nin Kuruluşu

CHP'nin bazı milletvekilleri İkinci Dünya Savaşı sonrasında getirilen bazı yasalara karşı tavrı almışlardır. Ticaret burjuvazisi ve büyük toprak sahipleri çıkarılan kanunlardan rahatsızlık duymuşlardır. CHP

içindeki temsilcileri de bu rahatsızlığı dile getirmiştir. Özellikle Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu ve Varlık Vergisi Kanunu ciddi tartışmalara neden olmuştur. Topraklandırma Kanunu 5000 dönümlük oldukça geniş üst mülkiyet sınırı tanımıştır. Eğer toprak yetmezse yani toprağın eksik kaldığı yerlerde az toprak sahiplerine dağıtılmak için 50 dönüme kadar arazi kamulaştırılabilecektir. Bu kamulaştırmalar gerçek bedel üzerinden yapılmayacaktır. Arazi vergisi için gösterilen bedel üzerinden kamulaştırılacaktır. Adnan Menderes ve arkadaşları bu iki maddeye karşı çıkmışlardır (Uyar, 2013, s. 99). 7 Haziran 1945 tarihinde Adnan Menderes, Celal Bayar, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan tarafından “Dörtlü Tahrir”i CHP meclis grubu başkanlığına vererek parti içerisindeki ekonomi-politik çatışma partileşme şeklinde açık bir muhalefete dönüşmüştür (Sunay, 2010, s. 171).

Celal Bayar 17 Eylül 1945’de milletvekilliğinden istifa etmiş ve 2 Aralık’ta da CHP’den istifa etmiştir. Bayar ile birlikte dörtlü tahrir verenlerin tamamı CHP’den ayrılmışlardır. Aynı günlerde Bayar gazetelere demeç vermiştir. Bu demeç ile birlikte bir muhalefet partisinin kurulacağı kesinlik kazanmıştır. 4 Aralık 1945’de İnönü, Bayar’ı yemeğe davet etmiştir. Bu yemekte kurulacak olan partiyi desteklediğini Bayar’a belirtmiştir (Uyar, 2013, s. 100). Yaşanan bu gelişmelerin ardından 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti (DP) kurulmuştur. Parti programı esas olarak ekonomik ve siyasi liberalleşmeyi savunmuştur. Programda partinin esas amacının demokrasiyi ülkenin her yerinde yaygın hale getirmek olduğu belirtilmiştir. Tek dereceli seçimi savunun parti, yönetimin halkın denetimine olması gerektiğini ifade etmiştir. Ekonomik alanda özel girişim ve sermayenin esas olması gerektiğini belirterek liberal ekonomiyi vurgulamıştır (Demirel, 2013, s. 47).

Köy Enstitüleri

Bu dönemin en önemli icraatlarından birisi Köy Enstitüleri’nin kurulmasıdır. 1930-1940 yılları arasında köye hizmet götürmek çok zor olmuştur. Bunun nedeni ise bazen köylünün beklentisine uymayan girişimler olmuş, bazen de hizmet götürme konusunda etkili olunamamıştır. Bunun başarılması için köylünün dilinden anlayacak bir aydına ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu aydın köylünün içinden çıkacaktır. Kendisi de köylü çocuğu olan İsmail Hakkı Tonguç Köy Enstitülerinin hem kuramcısı hem de kurucusu olmuştur (Aysal, 2005). Köylerin eğitim ve kültürel alandaki kalkınmasının yanında ekonomik alt yapısının da hazırlanması amaçlanmıştır. Köy Enstitüleri 17 Nisan 1940’da TBMM’de görüşülmüş ve 278 milletvekilinin katıldığı toplantıdan enstitülerin açılması oy birliği

ile kabul edilmiştir (Uyar, 2013, s. 95-96).

Köy enstitüleri sadece okul değil aynı zamanda modern bir çiftlik, öğrencilerin kendi binalarını kendilerinin yaptıkları ve toprağı işlemeyi öğrendikleri birer yatılı kurumlar olarak düşünülmüş ve hayata geçirilmiştir. Köy çocuklarının eğitilmesi ve köyde öğretmen istihdamı yaratmanın yanında yetişkinlerin de eğitilmesi amaçlanmıştır. Köy Enstitülerinde yetişen çocuklar köylerine döndüklerinde oradaki insanları eğitecek ve böylece yöresine ve köyüne katkı yapacaktı. Köy Enstitülerinde öğrenim görececek olan öğrenciler güzel sanatlar, yapıcılık, hayvan bakımı, madencilik, kümes hayvancılığı, tarla ve bahçe ziraatı, zirai işletme, el ve el sanatları gibi kollardan birini seçme hakları vardı (Sallan Gül, 2013, s. 41-48). İlerleyen dönemlerde Köy Enstitülerine yönelik eleştiriler olmuştur. Bunlardan birisi enstitülerde uygulanan karma eğitimidir. Bu eleştirileri yapanlar kız öğrencilerin giydikleri pantolon ceketin komünist modası olduğunu iddia etmişlerdir. Bu enstitülerle birlikte köylerdeki fakir çocuklar okuma imkânı bulmuş ve bunun sonucunda köylü uyanmaya başlamıştır. Devam eden ağalık düzeni sorgulanmaya başlayınca, Köy Enstitüleri bazı gruplar üzerinde korku yaratmıştır (Aysal, 2005).

Enstitülerin programları DP'nin 7 Ocak 1947 Kurultayı ile yeniden düzenlenmiştir. DP'nin isteklerine CHP olumlu yanıt vermiştir (Karpaz, 2010, s. 268). DP, CHP yönetimini yıpratmak için Köy Enstitüleri kozunu sürekli olarak kullanmıştır. CHP içinde yer alan sağ kanat DP'ye karşı olmak amacıyla partiyi sağa kaydırma noktasında birleşmişlerdir. Köy Enstitüleri'ne yöneltilen suçlamalara CHP içinden ciddi oranda taraftar bulmuştur. 7 Ağustos 1946'da sağ eğilimli Recep Peker kabinesi kurulmuştur. Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel görevinden alınmış, yerine ise Köy Enstitüleri'nin kurucu babası olarak bilinen İsmail Hakkı Tonguç ise İlköğretim Genel Müdürlüğü'nden uzaklaştırılmıştır (Aysal, 2005). 1950-51 yılları arasında karma eğitime son verilmiş, 1953 yılında Erkek Köy Enstitüleri ile Kız Köy Enstitüleri olarak iki ayrı ders çizelgesi düzenlenmiştir. 1953 yılında Köy Enstitüleri ile öğretmen okulları birleştirilmiş, tarım dersi ve uygulamaları azaltılmıştır. Kurumsal hale getirilen enstitüler kuruluş felsefesinden uzaklaşmıştır (Sallan Gül, 2013, s. 64).

12 Temmuz Beyannamesi

21 Temmuz 1946-12 Temmuz 1947 yılları arasında iktidar ile muhalefet ilişkileri gerin geçmiştir. Karşılıklı suçlamalar, ithamlar ve birbirlerine karşı güvensizlikler yaşanmıştır. Bu sorunu çözmek ciddi adımlar

atılmıştır. İş dünyasından önemli isimler Başbakan Recep Peker ile DP lideri Celal Bayar'ı bir araya getirmişlerdir. Ancak bu girişimden olumlu sonuç alınamamıştır. Cumhurbaşkanı İnönü bir beyanname hazırlamış ve bu beyannameyi Recep Peker ve Celal Bayar'a gösterdikten sonra 12 Temmuz 1947'de yayınlamıştır. Beyannamede muhalefetin meşruluğuna dikkat çekilmiştir. Cumhurbaşkanı İnönü demokrasiye geçişte tavrını net bir şekilde ortaya koymuştur. 12 Temmuz Beyannamesi ile iktidar muhalefet ilişkisine yeni bir boyut kazandırılmıştır (Demir, 2013, ss. 151-152).

Bu beyanname ile İnönü, görüş ve düşünce olarak Recep Peker ve hükümetinden ayrılmış, muhalefetin hükümetin baskı yaptığına ve taraf tuttuğuna dair şikayetlerini dolaylı olarak desteklemiştir. 12 Temmuz Beyannamesi partiler arası ilişkileri yumuşatmıştır. DP bundan kazançlı çıksa da bazı zararları olmuştur. Çünkü artık hükümetin baskı yaptığına dair iddiaları ellerinden alınmıştır. İnönü'nün beyannameyi yayınlamasının amacı Demokratları kullandıkları propaganda aracından mahrum bırakmaktır. Daha sonra da DP'nin program ve görüşlerinin CHP'nin program ve görüşlerinden farklı olmadığını halka anlatmaktır (Karpaz, 2010, ss. 282-284).

12 Temmuz Beyannamesi ile ABD yardım anlaşmasının aynı güne denk gelmesi tesadüf bir durum değildir. Çünkü yapılacak olan yardım ile ilgili Nisan ayından itibaren Ankara'da hararetli görüşmeler yapıyordu. Bu sıralarda da ABD'de *"Türkiye'nin demokrasi yolunda bir ülke olup olmadığı"* yönünde tartışmalar yapıyordu. Dolayısıyla 12 Temmuz Beyannamesi Türkiye'nin demokrasiye gidilen süreçte önemli bir adımdır. Bu adım, ABD'den gelecek yardımının bir ön şartı olarak düşünülmektedir (Şeyhanlıoğlu, 2012).

CHP'nin 13 Kasım 1947'deki 7. Büyük Kurultayı'nda CHP'nin programı ve ideolojisi devrimci olmaktan çıkarılmış, daha ılımlı bir konuma getirilmiştir. Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin çalışma şekilleri ve yapıları değiştirilmiştir. Parti tüzüğünde de değişikliğe gidilmiştir. Cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığı ayrılmıştır. İllerde Valililerin CHP Başkanı olma durumuna artık son verilmiştir. Parti programındaki laiklik ile ilgili madde değiştirilmiştir. 1935 yılında kabul edilen programda laiklik, *"dini düşünceleri dünya işlerinden ve siyasetten ayrı tutmak"* olarak tanımlanıyordu. Aralık 1947'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bütçesi ciddi oranda arttırılmıştır. 11 Şubat 1948 yılında İmam Hatip Mektepleri için komisyon kurulmuştur (Şeyhanlıoğlu, 2012).

Şemsettin Günaltay hükümeti ile birlikte halkın dini değerleri doğrultusunda

adımlar atılmıştır. Okullarda din eğitimi uygulamaya konulmuştur. Türbeler yeniden ziyarete açılmıştır. Günaltay, İslam Tarihi alanında uzman bir isimdir. Bir dönem Darülfünun İlahiyat Fakültesi dekanı olarak görev yapmıştır (Börklüoğlu, 2022, s. 53). CHP, 17 Kasım – 4 Aralık 1947'de 7. Kurultayı'nı gerçekleştirmiştir. Bu kurultayda sanayileşme politikasının devlet eliyle yapılması anlayışının terk edileceği belirtilmiştir. Laiklik, devletçilik ve devrimcilik politikaları yumuşatılmıştır. Toprak reformu ve Köy Enstitüleri gibi politikalarda geri adım atılmıştır. Batı'nın istekleri ve yönlendirmesi doğrultusunda sanayileşme politikası terk edilmiştir. Bunun yerine tarım politikasına geçilmiştir. Komünizm tehdidine karşı din bir kalkan olarak görülmüştür. İlerlemeci çizgi terk edilerek geleneksel değerlere dayalı politikalar benimsenmiştir. Böylece CHP, milliyetçi-muhafazakâr bir çizgiye geçmiştir (Ataay, 2022, ss. 175-176).

Sonuç

Yeni devletin temellerinin 19 Mayıs 1919'da atıldığını görüyoruz. Türk Kurtuluş Savaşı sonrasında yeni bir devlet inşa edilmiştir. Cumhuriyeti kuran kadroların felsefesi başka bir devletin işlerine müdahale etmek değildir. Aynı zamanda kendi işlerine müdahale edilmesine karşı çıkmıştır. Yayılmacı bir milliyetçilik anlayışına karşı çıkılarak anti-empyralist bir duruş sergilenmiştir.

TCF, elit bir siyasi kadro tarafından kurulmuş, hedeflenen demokratik ve modern bir devlet için çok partili yaşama geçiş açısından önemli bir fırsat yaratmıştır. TCF'nin yeni kurulmuş cumhuriyetin içerisinde muhalefet partisi olarak ortaya çıkması demokratik anlamda önemli bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Ancak bu demokratikleşme uzun sürmemiştir. TCF'nin iktidara yönelik söylemleri cumhuriyete karşı olan bazı çevrelerin ayaklanmasına neden olmuştur. Parti, bir muhalefet partisi olarak iktidarı eleştirip ülkeyi daha iyi bir yere getirmek için mücadele vermek yerine, daha çok kişiler üzerinden kısır tartışmalara girmiş ve eline gelen tarihi fırsatı kaçırmıştır. Bu dönemde yapılanlar anti-demokratiktir ancak yeni kurulmuş bir cumhuriyet rejimine karşı iktidar bazı önlemleri almak zorundadır. Dolayısıyla bazı çevrelerin cumhuriyete karşı girişmiş oldukları faaliyetler ve bu kapsamda hilafetin geri getirilmesi çabasına karşı cumhuriyeti kuranların endişeleri haklıdır. Bu dönemde anti-demokratik bazı uygulamalar olmuştur ancak daha sonra yapılacak devrimleri ve bu devrimler neticesinde Türkiye'nin muasır medeniyetler seviyesine ulaştığını göz ardı etmek mümkün değildir.

Demokrasimiz açısından önemli bir gelişme olarak bizzat Mustafa Kemal tarafından SCF'nin kurdurulmasını söyleyebiliriz. TCF kurulduktan

sonraki süreçte daha sert, daha radikal kararlar alınmış ancak SCF kurulduktan sonra ise böyle bir yol izlenmemiştir. Çünkü SCF'yi bizzat siyasi iktidarın kendisi kurmuştur. Burada SCF'nin yapmış olduğu siyasal yanlışlık ise siyasi konjonktürün müsait olmadığı ve demokrasinin henüz yer bulmadığı bir ortamda en kısa zamanda iktidara geleceklerini söylemeye başlamış olmalarıdır.

Cumhuriyeti kuran kadronun ilk hedefi bağımsız bir ülke yaratarak kendi ayakları üzerinde duran bir toplum inşa etmek olmuştur. Bu dönem içerisinde yapılan uygulamalar anti-demokratik olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir. Ancak yeni bir devlet kurulurken demokrasi asli bir unsur olarak düşünülemez. Dolayısıyla cumhuriyeti kuran kadro pozitivist bir anlayış doğrultusunda yeni bir devlet inşasına başlamış ve bu doğrultuda toplumu eğitmeyi ve dönüştürmeyi amaçlamıştır. Demokrasi ise, devrimler halk tarafından benimsendikten sonra düşünülecek ve hayata geçirilecektir. Özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün düşüncesi bu doğrultuda olmuştur. Demokrasiyi asli bir sorun olarak görmemekle birlikte en başından beri ülkeye demokrasiyi getirme amacıyla olmuştur. TCF ve SCF buna verilebilecek örnekler arasındadır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümüyle birlikte Türkiye'de bazı değişiklikler olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye birçok politikada değişikliğe gitmiştir. Savaş sonrasında Türkiye, Batı bloğuna yaklaşmış ve ABD'nin istekleri doğrultusunda "Yeni Dünya Düzeni" içerisindeki yerini almıştır. ABD, Türkiye'nin ekonomi politikasını, tarım-sanayi politikasını ve eğitim politikasını değiştirmesini istemiştir. ABD, komünizm tehdidi olduğu gerekçesiyle Türkiye'yi bazı politikaları uygulaması için zorlamıştır. Thornborg raporu, Hilts Heyeti Raporu ve Barker Misyonu Raporu ile Türkiye ABD'nin isteklerini yapmak zorunda kalmıştır. Hilts Heyeti Raporu ile ihracata dayalı ekonomi politikası terk edilmiş, ithalata dayalı ekonomik anlayış benimsenmiştir. Bu ekonomi politikasıyla Türkiye'nin ekonomisi dışa bağımlı bir ekonomi haline gelmiştir. Yine aynı rapor doğrultusunda sanayileşme politikası terk edilmiş ve karayolları yapımına geçilmiştir. Barker Misyonu Raporu'nda ise Türkiye'nin tarım politikasına yönelmesi gerektiği belirtilmiştir. Dolayısıyla dönemin iktidarının Atatürk'ün tam bağımsızlıkçı anlayışından uzaklaştığını söyleyebiliriz. Türkiye'nin ABD ile yaptığı ikili anlaşmalar ve yine liberalleşme doğrultusunda yapılan devalüasyonlar Atatürk'ün tam bağımsız ulusal ekonomi politikasının terk edildiğinin açık göstergesidir. Türkiye dışarıdan borç alabilmek için IMF, Dünya Bankası ve Avrupa İktisadi İşbirliği Örgütü'ne üye olmuştur. ABD'nin yaptığı Marshall Yardımları kapsamında Türkiye, gelen bu yardımları

ABD'nin isteği doğrultusunda tarım alanında kullanmıştır. Bunlara verilecek bir başka örnek Truman Doktrini'dir. Yapılan yenilikler ile 1919 ruhundan, Misak-i Milliden ve dolayısıyla tam bağımsızlıkçı felsefeden uzaklaşıldığını söylemek mümkündür.

Atatürk'ün çağdaş-muasır medeniyetlerin üzerine çıkılması için tam bağımsız bir eğitim anlayışı "Fulbright Anlaşması" ile terk edilmiştir. Bu anlaşma ile birlikte Türk eğitim sistemi ABD'nin isteği doğrultusunda şekillenmiştir. Atatürk'ün eğitim anlayışına uygun şekilde kurulan Köy Enstitüleri bu anlaşma doğrultusunda bambaşka bir şekle bürünmüştür. Teorik dersler arttırılmış, uygulamalı dersler azaltılmıştır. Kız öğrenciler ile erkek öğrenciler ayrı yerlerde derslere girerek Atatürk'ün pozitivist felsefesi terk edilmiş, karma eğitim politikasından vazgeçilmiştir. Köy Enstitüleri uzun vadede Türkiye'nin kalkınmasına fayda sağlayacak bir hamle olarak düşünülmüştür. Ancak ABD, gelişmiş ve bağımsız bir Türkiye istememektedir. Burada eğitim gören nesiller geleceğin Türkiye'sine büyük katkı sağlayacak nesillerdir. Düşünen, sorgulayan ve üreten bir gençliğin olması Atatürk'ün hayalini kurduğu tam bağımsız, halkçı ve laik bir ülke ideali ile örtüşmektedir. Ancak böyle bir gençliğin çıkmasına ABD kendi çıkarları gereği müsaade etmemiş, komünizm tehdidi olduğu gerekçesiyle bu projeye müdahale etmiştir.

DP'nin kurulması demokrasimiz açısından son derece önemli bir gelişmedir. Ancak DP'nin kurulması ile birlikte cumhuriyet devrimlerinden ödünler verilmiştir. Demokratikleşme yolunda olumlu gelişmeler yaşansa da bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmiştir. Devrimci, laik ve akılcı felsefe yerine evrimci ve faydacı felsefeye geçildiğini söyleyebiliriz. Okullarda din derslerine ağırlık verilmiş ve kapatılan bazı türbeler tekrar açılmıştır. Bu kapsamda 12 Temmuz Beyannamesi çok-partili hayatın kimlik kartı niteliğindedir. Bu beyanname ile bir yandan çok-partili hayatın temelleri atılmıştır. Bununla birlikte Atatürk'ün tam bağımsızlık felsefesinden uzaklaşmıştır. Dolayısıyla Türkiye demokrasi yolunda adımlar atarken ulusal bağımsızlıktan ödünler vermiş; kalkınma politikası terk edilerek ABD'nin istekleri doğrultusunda politikalarına yön vermiştir. 19 Mayıs 1919 ile temelleri atılan yeni devletin kodları İkinci Dünya Savaşı sonrasında değişime uğramıştır. Atatürk'ün ölümüne kadar olan dönem ile Atatürk sonrası yeni dönem karşılaştırıldığında siyaset, ekonomi, eğitim, tarım-sanayi ve dış politika gibi alanlarda değişikliğe gidilmiştir. İki dönem içerisinde CHP'yi karşılaştırdığımızda devrimci, pozitivist ve laik bir anlayışı terk ettiğini ve bunun yerine evrimci ve geleneksel değerleri önemseyen daha muhafazakâr bir partiye dönüştüğünü söyleyebiliriz. Son cümle olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki

dönemin hükümetlerinin bazı politikaları Atatürk'ün tam bağımsızlıkçı felsefesine uymamaktadır. Türkiye'nin bir sonraki dönemlerde yaşadığı olumsuzlukların temellerinin bu dönem içerisinde atıldığını söylemek mümkündür.

Ek Beyan / Declaration

Makalenin tüm süreçlerinde TESAM'ın araştırma ve yayın etiği ilkelerine uygun olarak hareket edilmiştir.

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

In all processes of the article, TESAM's research and publication ethics principles were followed.

There is no potential conflict of interest in this study.

The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça

Akın, R. (2012). *Türk siyasal hayatı 1908-2000* İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Aksu, Ş. vd. (2015). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi ders notları* (Altıncı Baskı). , Kocaeli: Umuttepe Yayınları.

Akyıldız, H. ve Eroğlu, Ö. (2004). Türkiye Cumhuriyeti dönemi uygulanan iktisat politikaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1). 43-62.

Alparğu, M., Özçelik, İ. ve Yavuz, N. (2001). *Atatürk ilkeleri ve türk inkılap tarihi*, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2001.

Altaş, S. (2012). *Devrim tarihi 2*. Ankara: Nobel Yayınları.

Aslan, S. (2013). Tek parti döneminin siyasal analizi. A. Karadağ (Ed.), *Osmanlıdan Cumhuriyete Türkiye'de Siyasal Hayat İçinde* (s. 60-62). Ankara: Orion Kitapevi.

Atagenç, İ. Ö. ve Toprak, N. G. (2019). Türk Amerikan ilişkilerinde 12

Temmuz 1947 antlaşması ve Türk siyasal hayatına etkileri. *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, 12 (24), 91-117.

Atatürk, M. Kemal. (2009). *Nutuk*, (Günümüz Diline Uyarlayan: T. Mumcu), İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Ataay, F. (2022). *Türkiye demokrasi tarihi (1789'dan günümüze)*. Ankara: Nika Yayınevi.

Avar, B. (02 Ağustos 2010). Abdullah Gül'den Numan Kurtulmuş'a... Nasıl eğitiliyorlar. Erişim tarihi: 20 Ocak.2023, *Oda TV*, <https://www.odatv4.com/kultur-sanat/nasil-egitiliyorlar-0208101200-11666>.

Ay, İ. C. (2021). Marshall yardımları: Türkiye'nin dışa bağımlılık sürecine etkileri. *Biça İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 2(1), 53-64.

Aydoğan, M. (2006). *Küreselleşme ve siyasi partiler* (Altıncı Baskı). İzmir: Umay Yayınları.

Aykaç, N. (2009). Yönetmel alanda değişimler ve devrim hareketlerine karşı gerici tepkiler Serbest Cumhuriyet Fırkası – Menemen olayı. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (44), 581-625.

Aysal, N. (2005). Anadolu'daki aydınlanma hareketinin doğuşu: Köy enstitüleri. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 9(35), 267-282.

Aysal, N. ve Arslan, L. (2021). Siyasal ve kültürel diplomasi sarmalında Türk Amerikan ilişkilerinin gelişimi: Fulbright programı anlaşması. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 18(42), 5999-6024.

Berberoğlu, C. N. (1976). İzmir iktisat kongresi. *Eskişehir Ticari İlimler ve Akademisi Dergisi*, 12(1), 222-232.

Bıyıklı, M. (2015). Kaynakçalı ve açıklamalı Atatürk dönemi Türk dış politikası kronolojisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (22), 347-388.

Bila, F. (2009). *CHP 1919-2009* (Dördüncü Baskı). İstanbul: Doğan Kitap.

Bozkurt, G. (2003). Atatürk dönemi Türk dış politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 19(56), 917-923.

Börklüoğlu, L. (2022). *Tanzimat'tan günümüze Türk siyasal hayatı*. Bursa: Dora Basım.

Burğaç, M. (2013). Türkiye Devleti'nin doğuşuna giden süreç (1918-1920). Şaduman Halıcı (Ed.) *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Coşkun, A. (30 Ağustos 2022). 30 Ağustos savaşının önemi ve Cumhuriyet'e giden yol, Erişim tarihi: 7 Kasım 2022. *Cumhuriyet Gazetesi*, <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/alev-coskun/30-agustos-savasinin-onemi-ve-cumhuriyete-giden-yol-1975116>.

Çavdar, T. (2008). *Türkiye'nin demokrasi tarihi* (Dördüncü Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Değer, M. E. (2004). *Emperyalizmin tuzaklarındaki ülke oltadaki balık Türkiye*. 7. Baskı, İstanbul: Otopsi Yayınları.

Demir, Ş. (2013). Çok partili dönem. Şaduman Halıcı (Ed.), *Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Demirel, A. (2013). Tek partili dönem (1923-1946). Ahmet Demirel ve Süleyman Sözen (Ed.), *Türk Siyasal Hayatı* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Erdinç, Z. (2007). Uluslararası para fonu -Türkiye ilişkilerinin gelişimi ve 19. Stand-By anlaşması. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (18), 99-116.

Göze, A. (2006). *Türk Kurtuluş savaşı ve Devrimi tarihi*, 6.Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi.

Güler, Y. (2004). II. Dünya harbi sonrası Türk-Amerikan ilişkileri (1945-1950). *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 209-224.

Günel, E. (2009). *Türkiye'de demokrasinin yüzyıllık serüveni 1908-2008*. İstanbul: Karakutu Yayınları.

Güneş, İ. (2013). Yeni Türkiye Devletinden Türkiye Cumhuriyeti'ne siyasal yapının dönüşümü (1920-1923). Şaduman Halıcı (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Gürboğa, N. (2013). İkinci Meşrutiyetten Cumhuriyet'e Türkiye'de siyasal yaşam. Ahmet Demirel ve Süleyman Sözen (Ed.), *Türk Siyasal Hayatı* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Halıcı, Ş. (2013). Cumhuriyet yönetimine geçiş ve Cumhuriyetin

pekiştirilmesi. Şaduman Halıcı (Ed.), *Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi İçinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Halıcı, Ş. (2013). Atatürk döneminde Türkiye'nin siyasal ve hukuksal yapılanması (1923-1938). Şaduman Halıcı (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi İçinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Haytoğlu, E. (2013). Atatürk'ün dış politika anlayışında gerçekçilik. *Belgi Dergisi*, (5), 589-594.

Irmak, S. (1987). Atatürk'ün dış politika ilkeleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 3(9), 487-496.

Karatepe, Ş. *Tek parti dönemi* (Dördüncü Baskı). İstanbul: İz Yayıncılık.

Karpat, K. (2010). *Türk demokrasi tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Kahraman, H. B. (2010). *Türk siyasetinin yapısal analizi – II 1920-1960*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Koç, T. (2013). *Ana hatlarıyla Türkiye'de siyasal hayat*. Adana: Karahan Kitapevi.

Koçak, C. (2005). Siyasal tarih (1923-1950). Sina Akşin (Yay.Yön.), *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980 İçinde*. 8. Baskı, İstanbul: Cem Yayınevi.

Koraltürk, M. (2013). II. Meşrutiyetten 2000'li yıllara Türkiye'de ekonomi politığın evrimi. Ahmet Demirel ve Süleyman Sözen (Ed.), *Türk Siyasal Hayatı İçinde*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Korkmaz, T. (2014). Türkiye'de tek partili dönemin toplum ve siyaset anlayışının Dünya konjonktürü bağlamında değerlendirilmesi. *Akademik Bakış Dergisi*, (43),0-0.

Meydan, S. (18 Ekim 2021). Cumhuriyetin ekonomi zaferi. Erişim tarihi: 18 Aralık 2022. *Sözcü Gazetesi*, <https://www.sozcu.com.tr/2021/yazarlar/sinan-meydan/cumhuriyetin-ekonomi-zaferi-6713132/>.

Meydan, S. (26 Ekim 2022). Cumhuriyetin ruhu. Erişim tarihi: 18.Aralık 2022, *Sözcü Gazetesi*, <https://www.sozcu.com.tr/2020/yazarlar/sinan-meydan/cumhuriyetin-ruhu-6097450/>.

Mumcu, A. (1986). *Tarih açısından Türk Devriminin temelleri ve gelişimi*, 10. Baskı, İstanbul: İnkılâp Kitapevi.

Öz, E. (1996). *Türkiye'de tek-parti rejimi ve siyasal katılma (1923-1945)*.

Ankara: Yetkin Yayınları.

Özbudun, Ergun: (2011). Milli mücadele dönemi. Ergun Özbudun (Ed.), *Türkiye'nin Siyasal Gelişmesi* İçinde. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Sallan Gül, S. (2013). *Gönen Köy enstitüsü ışığı*. İzmir: Yeni Kuşak Köy Enstitüler Derneği Yayınları.

Sunay, C. (2010). Demokrat Parti. Turgay Uzun, (Ed.), *İttihat ve Terakki'den Günümüze Siyasal Partiler İçinde*. Ankara: Orion Kitapevi.

Şeyhanlıoğlu, H. (2012). 12 Temmuz beyannamesinin siyasal etkileri ve önemi siyasal hayatımızda çatışma çözümüne bir başarı örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (16), 77-100.

TBMM Tutanaklar. (1946). Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri hükümeti arasında 27 Şubat 1946 tarihinde Kahire'de imzalanan anlaşmaya ek anlaşmanın onanması hakkında kanun tasarısı ve geçici komisyon raporu (1/93). Erişim tarihi: 27 Aralık 2022, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d08/c004/tbmm08004042ss0067.pdf>.

TBMM Tutanaklar. (1950). Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri arasında imza edilen anlaşma gereğince temin edilen paraların kullanılmasına dair Türkiye Cumhuriyeti hükümeti ile Amerika Birleşik Devletleri hükümeti arasında imzalanan anlaşmanın onanması hakkında kanun. Erişim tarihi: 20 Ocak 2023, https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc032/kanuntbmmc03205596.pdf.

Uyar, H. (2013). İsmet İnönü dönemi ve çok partili siyasal yaşama geçiş (1938-1950). Şaduman Halıcı (Ed.), *Türkiye Cumhuriyeti Siyasi Tarihi* İçinde Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını. 90-114.

Yerli, E. ve Çeçen, E. (2014). *Kamu yönetimi* (İkinci Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Zürcher, E. J. (1992). *Terakki Perver Cumhuriyet Fırkası*, Gül Çağalı Güven (Çev.) Ankara: Bağlam Yayıncılık, 1992

Zürcher, E. J. (1998). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (Üçüncü Baskı). Yasemin Gönen (Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, E. J. (2000). *Modernleşen Türkiye'nin tarihi* (Yedinci Baskı). Yasemin Saner Gönen (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.